

ศูนย์พัฒนาหนังสือ
กรมวิชาการ

แบบสอนอ่านพระพุทธศาสนา

เรื่อง

พระพุทธเจ้าตรัสรู้หรือไร

พระราชโองการ

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

โดยพระบรมราชานุญาต

โดยพระบรมราชานุญาต

แบบสอนอ่านพระพุทธศาสนา
เรื่อง

พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทร

มหาวชิราวุธ

พระมกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชนิพนธ์

พิมพ์ครั้งที่สิบหก ๒,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๒๐ ก๐๔๓๐๙ ค.๒

ปกกระดาษราคาเล่มละ ๔.๐๐ บาท

(ห้ามขายเกินกว่าราคาที่กำหนดไว้)

จัดพิมพ์โดยองค์การค้ำของครูสภา

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ครูสภาลาดพร้าว

๕๒ ถนนลาดพร้าว บางกะปิ กรุงเทพมหานคร

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

คำนำฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑๑

ในการพิมพ์แบบเรียน พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไรครั้งที่ ๑๑ นี้ กรมวิชาการพิจารณาเห็นเป็นการสมควรที่จะทำคำอธิบายเกี่ยวกับแบบเรียนเล่มนี้ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาของนักเรียน จึงได้มอบให้นางวนิดา ชมแข เป็นผู้ทำคำอธิบายประกอบ และขอให้นางเรืองอุไร กุศลาสัย เป็นผู้ตรวจแก้ไขให้เรียบร้อยดังปรากฏในฉบับพิมพ์ครั้งนี้ กรมวิชาการหวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่นักเรียน และครูผู้สอนสมความมุ่งหมาย.

กรมวิชาการ

เมษายน ๒๕๐๑

คำนำ

เมืองงานเฉลิมพระชนมพรรษาของข้าพเจ้า ในปี พ.ศ.
๒๔๖๖ ข้าพเจ้าได้จัดพิมพ์กัณฑ์มงคลสูตร ขึ้นเป็นหนังสือสำหรับ
ข้าพเจ้าให้เป็นของตอบแทนแก่ญาติมิตรบางคนที่ได้ให้ของแก่
ข้าพเจ้าในงานเช่นนั้นที่เคยมา, กับแจกอันโทชนและบริวารที่ได้
รับใช้ข้าพเจ้า. ผู้ที่ได้รับแจกหนังสือมงคลสูตรนั้นไปแล้วได้
แสดงความพอใจ และกล่าวว่าใครจะให้มันหนังสืออันเป็นธรรม
บรรยายแจกใน พ.ศ. ๒๔๖๗ นี้อีก, ข้าพเจ้าจึงได้คัดเลือกเฟ้นอยู่
ว่าจะแต่งอะไรดี. เผอิญในคืนนั้นได้มือนโทชนของข้าพเจ้าตง
ปุจฉาขึ้นว่า, “พระพุทเจ้าตรัสอะไร?” ผู้ที่จะถามข้อนี้มิใช่ว่า
จะเป็นผู้ที่มิได้เคยศึกษาในทางพระศาสนาเสียเลยทีเดียวก็หามิได้,
แต่หากหนังสือเรียนต่าง ๆ ที่ได้อ่านและได้อ่านมักเป็นหนังสือ
ที่แต่งโดยสำนักนิกายอนันตคัมภีร์ที่ผู้ถามได้เคยใช้หรือเคยฟังอยู่
โดยปกติ, จึงทำให้เข้าใจไม่แจ่มแจ้ง ข้อนี้เองทำให้ข้าพเจ้าเกิด
นึกขึ้นว่า น่าจะมีคนอื่นอีกเป็นอันมาก, ที่มีความศึกษาแล้ว, และมี
ใจศรัทธาอยู่แล้วในพระพุทธศาสนา, แต่ไม่ได้รับคำอธิบายอย่าง
ง่าย ๆ พอที่จะให้เข้าใจซึมซาบในธรรมอันเป็นหลักของพระพุทธ
ศาสนา, จึงกลายเป็นผู้ที่เดินคลำอยู่ในที่มืด, ถึงแม้รู้แล้วว่าแสงสว่าง
มีอยู่ข้างหน้า ก็ยังไม่สามารถที่จะเดินไปถึงแสงสว่างอัน
ปรารถนานั้นได้, เพราะขาดคนนำทาง.

หลายปีมาแล้วข้าพเจ้าได้เคยพยายามกระทำตนเป็นประจักษ์
ผู้ถือปฏิบัติปณิธานทางให้ญาติและมิตรสหาย มี โอกาสเดิน ไปสู่
แสงสว่างอันเขาทั้งหลายแสวงอยู่. อนุศาสน์ซึ่งคนนั้นข้าพเจ้าได้
ขนานนามไว้ว่า "เทศนาเสือป่า" ซึ่งได้พิมพ์จำหน่ายแพร่หลาย
มากแล้ว, และข้าพเจ้ายินดีที่ได้ทราบว่าหนังสือนั้นได้ทำให้คน
เข้าใจแจ่มแจ้งและเอาใจใส่ในทางพระศาสนายิ่งขึ้น ผู้ที่อ่าน
"เทศนาเสือป่า" แล้วนั้น คงจะจำได้อยู่ว่า กัณฑ์สุดท้ายข้าพเจ้า
ได้กล่าวถึงจักราริยสังคยย่อ, และได้กล่าวไว้ข้างท้ายว่าถ้ามีเวลา
ก็จะได้อธิบายในเรื่องนั้นโดยพิสดารขึ้นอีก, ที่ข้าพเจ้าไม่ได้
อธิบายต่ออีกนั้น, เพราะได้มีเหตุการณ์บางอย่าง, อันไม่จำเป็น
กล่าวถึงในที่นี้. บังคับให้ข้าพเจ้าต้องระงับการแสดงเทศนาแก่
เสือป่าตามที่คิดไว้, แล้วต่อมาก็เลยได้โอกาสที่จะแสดงอีก

มาถึงกาลบัดนี้ความจำเป็นที่บังคับให้ข้าพเจ้าต้องระงับการ
แสดงเรื่องพระศาสนาที่ได้สิ้นไปแล้ว, และอาศัยเหตุที่ได้มีผู้ตั้ง
ปณิธานตั้งที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น. ข้าพเจ้าจึงได้จับเรียงหนังสือ
ขึ้น. ข้าพเจ้าขอกล่าวแก่ท่านผู้เป็นนักธรรมและเป็นผู้ศึกษาใน
ทางพระศาสนาว่า ข้อความที่ข้าพเจ้าเขียนใน หนังสือนี้เป็น
อัตโนมติของข้าพเจ้าโดยมาก, ฉะนั้นถ้าหากว่าท่านพบข้อความ
ใด ๆ ที่ไม่ตรงกับความเห็นของท่าน ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี, ขอ

เมตตากุณ, กรุณาคุณ, และขันติคุณ, จงโปรดให้อภัยแก่ข้าพเจ้า
ผู้มีสติปัญญาอันน้อย

อีกหนึ่งหนังสือ ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วว่าตั้งใจเรียงขึ้นเป็น
ญาติพลีและมิตรพลี, ฉะนั้นขอญาติมิตรผู้รับหนังสือนี้ไปแล้วจง
ตั้งใจรำลึกถึงคุณพระรัตนตรัย แล้วและกระทำการบูชาอย่าง
สูงสุดด้วยเถิด.

ในที่สุดข้าพเจ้าขออำนวยพร แก่ท่านทั้งหลายผู้มีจิตไมตรี
ต่อข้าพเจ้าผู้มั่งคั่งของท่าน.

“สกุทตวา พุทฺธรัตนํ โอสถิ อุตฺตมํ วรํ

“หิตํ เทวมนุสฺसानํ พุทฺธเตเชน โสตุถินา

“นสฺสอนุตฺตปทฺทวา สพฺเพ ทุกฺขา วุปสเมนฺตุ เต”

ด้วยเหตุกระทำคา รวระพุทธรัตนอัน

เป็นโอสถานัน ยะอุคมประเสริฐศรี

เกอกุลกะเทวา และมนุษย์ ณ ชาติ

ขอปางอุบัพพะทุกขะจงพินาศหาย

ทั้งทุกขะโคกสร พะสงบประจุหมาย

ด้วยเดชขจรจาย ณ พระพุทธองค์นั้น ฯ

“สกุทตวา ฌมฺมรัตนํ โอสถิ อุตฺตมํ วรํ

“ปริพาหุปสมนํ ฌมฺมเตเชน โสตุถินา

“นสฺสอนุตฺตปทฺทวา สพฺเพ ภยา วุปสเมนฺตุ เต”

ด้วยเหตุกระทำคา
เป็นโอสถานัน
อันช่วยระงับจิต
ของปวงอุปัฏฐาก
ทั้งภักย์พิบัติสรว
ด้วยเดชขจรจาย

วระธรรมรัตนอัน
ยะอุคมประเสริฐคุณ
ตะกระวนกระวายวัน
ทุชะจงพินาศหาย
พะสงบประคุดหมาย
ณ พระธรรมะเลิศนั้น ฯ

“สกุทฺตวา สัมรตน์
“อาหุเนยฺย ปาหุเนยฺย
“นสฺส นตฺตปทุทฺทวา สพฺเพ
ด้วยเหตุกระทำคา
เป็นโอสถานัน
อันควรจะบูชา
ขอปวงอุปัฏฐาก
ทั้งโรคะพาธสรว
ด้วยเดชขจรจาย

โอสถิ อุตฺตมํ วรํ
สัมเตเชน โสตุถินา
โรคา วูปสเมนฺตฺ เต ฯ”
วระสงฆะรัตนอัน
ยะอุคมประเสริฐพร
ประจุคมประณเมกร
ทุชะจงพินาศหาย
พะสงบประคุดหมาย
ณ พระสงฆะหมั่นนั้น ฯ

(พระบรมนามาภิไธย)

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรม
ราชินีนาถ ทรงพระราชสมภพ ณ วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๓
ทรงมีพระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายมหาวชิราวุธ เมื่อพระ
ชนมายุได้ ๘ พรรษา สมเด็จพระราชบิดาได้ทรงสถาปนาให้เป็น
สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเทพทวารวดี ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๗
ทรงได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมงกุฎ
ราชกุมาร ทรงดำรงตำแหน่งรัชทายาท

เมื่อทรงพระเยาว์ ได้ทรงศึกษาวิชาภาษาไทยกับพระยา
อิศรพันธุ์โสภณ (ม.ร.ว. หนู) และทรงศึกษาภาษาอังกฤษกับ
ชาวอังกฤษ ชื่อเซอร์ โรเบิร์ต มอเรน พอพระชนมายุได้ ๑๔
พรรษา ใน พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้เสด็จไปศึกษาวิชา ณ ประเทศอังกฤษ
ได้ทรงศึกษาวิชาทหาร ณ โรงเรียนนายร้อยทหารบกแซนด์เฮิสต์
จนสำเร็จ ต่อมาทรงเข้าศึกษาวิชาพลเรือน ต่อ ใน มหาวิทยาลัย
ออกซฟอร์ด ทรงสำเร็จการศึกษาเมื่อพระชนมายุได้ ๒๒ พรรษา

เสด็จกลับพระนครเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ รวมเวลาที่ทรงศึกษาอยู่ในต่างประเทศถึง ๕ ปี

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๔๕๓ ขณะนั้นพระชนมายุได้ ๓๑ พรรษา เมื่อพระองค์ได้เสวยราชสมบัติแล้ว ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจอันเป็นคุณประโยชน์ใหญ่หลวงแก่ประเทศชาติ ทรงพระปรีชาสามารถและทรงเห็นการณ์ไกล ทรงบริหารราชการแผ่นดินให้ผ่านพ้นอุปสรรคทั้งภายในและภายนอกประเทศสำเร็จไปด้วยดียิ่ง พระราชกรณียกิจที่ได้ทรงปฏิบัติ และอำนวยผลในภายหลังต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้ มีอยู่เป็นอันมาก เช่น การตราพระราชบัญญัติประถมศึกษา พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พระราชบัญญัติชนานามสกุล ตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งกองลูกเสือ เปิดหอสมุดแห่งชาติ ตั้งโรงเรียนวชิราวุธ ตั้งโรงเรียนพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เปิดสถานเสาวภา เปิดการประปา เปิดการไฟฟ้าหลวงสามเสน เปิดการไปรษณีย์ เปิดวิทยุโทรเลข และโทรศัพท์ กำหนดเวลาให้ตรงกับสากล ตั้งคลังออมสิน เชื่อมทางรถไฟสายใต้กับสหรัฐอเมริกา สร้างสะพานพระรามหกเพื่อเชื่อมทางรถไฟสายใต้กับสถานีกรุงเทพฯ ขยายการท่อน้ำ ตั้งกรมอากาศยาน ตั้งกรมการประมง กรมชลประทาน เปลี่ยนธงช้างเป็นธงไตรรงค์ เปลี่ยนรถคันโกสินทรศกเป็นพุทธ-

ศักราช ตราภุมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์ จัดตั้งคำ
นำหน้านามสตรี ตั้งกรมร่างกฎหมายตราพระราชบัญญัติแพทย
ทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตั้งกรมรักษาพันธุ์ปลา ฯลฯ

ในส่วนที่เกี่ยวกับพระปรีชาญาณเห็นการณ์ไกลนั้น พระ-
องค์ได้ทรงนำประเทศเข้าสู่มหาสงคราม โลกครั้งที่ ๑ โดยทรง
ประกาศสงครามกับ เยอรมัน ออสเตรีย ฮังการี และได้ส่งทหาร
อาสาไปช่วยฝ่ายสัมพันธมิตร ทั้งนี้เป็นการเปิดโอกาสทำให้
ประเทศไทยได้เจรจาแก้ไขสนธิสัญญาที่ทำไว้เดิมกับนานาประเทศ
นับว่าได้ทรงยกฐานะของประเทศให้ขึ้นเทียมบ่าเทียม ไหล่กับ
อารยประเทศได้สำเร็จ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใฝ่พระราช
หฤทัยในทางอักษรศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง ทั้งในทางภาษาไทยและ
ต่างประเทศ ทรงเป็นจินตกรที่เปรี๊ยะปราณี ทรงพระราชนิพนธ์
หนังสือร้อยแก้วและร้อยกรองไว้มากมาย แต่ละชิ้นล้วนเป็นที่นิยม
ของประชาชนแม้กระทั่งทุกวันนี้ ฉะนั้นพระองค์จึงทรงได้รับ
พระสมัญญาภิไธยว่า “สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า” ซึ่งมีความ
หมายว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักปราณี นับเป็นพระ-
สมัญญาภิไธยที่แสดงถึงพระเกียรติคุณ และพระปรีชาสามารถ
เป็นอย่างยิ่ง ในการทรงพระนิพนธ์หนังสือ และบทความต่าง ๆ
นั้น พระองค์ทรงใช้พระนามแฝงต่างๆ กันว่า “ศรีอยุธยา”

“รามจิตติ” “พระขรรค์เพชร” “พันแหลม” “โก่เขี้ยว”
 “อัสวพาหุ” ฯลฯ

พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้คัดเลือกมาเป็นแบบเรียนประเภทหนึ่ง-
 สืออ่านกวีนิพนธ์นั้นมีอยู่หลายเล่ม เช่น หนังสือบทละครเรื่อง
 พระร่วง เรื่องเวนิสวานิช พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร ปลุกใจเสือป่า
 ตามใจท่าน มงคลสูตรคำฉันท์ สภาวดี พระนลคำหลวง มัทนะพาธา
 ธรรมาธรรมะสงคราม เป็นต้น ล้วนมีคุณค่าทางวรรณคดีใน
 หลายๆ ด้าน เช่น ในด้านปลุกใจให้รักชาติ ด้านศีลธรรม ความรู้
 ทั้งทางอักษรศาสตร์และทางศาสนา ฯลฯ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตด้วย
 โรคพระโลหิตเป็นพิษในพระอุทร เมื่อเวลา ๑.๔๖ นาฬิกาของ
 วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ สิริรวมพระชนมายุได้ ๔๖
 พรรษา เสด็จดำรงราชสมบัติอยู่ได้ ๑๖ ปี พระองค์ทรงมีแต่
 พระราชธิดาพระองค์เดียว ทรงพระนามว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง
 เพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี.

พระราชประสงค์ในการที่ทรงพระราชนิพนธ์

เรื่อง พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเรื่อง “พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร” ขึ้น ก็ด้วยทรงมีพระราชประสงค์จะทรงแจกให้เป็นทีระลิกแก่พระประยูรญาติ และพระสหายในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาของพระองค์ในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ ทั้งนี้เพราะเมื่องานเฉลิมพระชนมพรรษาของพระองค์ในปี ๒๔๖๖ นั้นพระองค์ได้ทรงพิมพ์กาพย์มงคลสูตร และทรงแจกให้เป็นทีระลิกแก่พระประยูรญาติและพระสหาย ปรากฏว่าผู้ที่ได้รับแจกหนังสือมงคลสูตรไปแล้วได้แสดงความพอใจ และใครจะให้ให้มีหนังสืออันเป็นธรรมบรรยายแจกใน พ.ศ. ๒๔๖๗ อีก พระองค์จึงทรงพระราชดำริว่าจะทรงแต่งเรื่องอะไรดีเพื่อผู้มีผู้ติดตามพระองค์ว่า “พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร?” ทำให้พระองค์ทรงได้พระราชดำริน่าจะมีคนอื่นอีกเป็นอันมากที่มีการศึกษาและมีใจเลื่อมใสอยู่แล้วในพระพุทธศาสนาแต่ไม่ได้รับคำอธิบายอย่างง่าย ๆ พอที่จะทำให้เข้าใจซึมซาบในธรรมอันเป็นหลักของพระพุทธศาสนา อีกประการหนึ่ง พระองค์เคยทรงพระราชนิพนธ์หนังสือ “เทศนาเสือป่า” ซึ่งว่าด้วยเรื่องพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ในกัณฑ์สุดท้ายของ

หนังสือนี้พระองค์ได้ทรงกล่าวถึงอริยสัจโดยย่อ ทั้งได้ทรงตำริ
ไว้ด้วยว่าถ้ามีเวลาก็จะทรงอธิบายเรื่องโดยละเอียดต่อไป แม้ว่า
ในครั้งกระนั้นจะเผอิญมีเหตุการณ์บางอย่างทำให้พระองค์ต้อง
ทรงระงับการแสดงเรื่องพระศาสนาไว้ แต่ตกมาถึงบัดนี้เมื่อมีผู้
มาทูลถามตั้งได้กล่าวแล้ว พระองค์จึงทรงเห็นว่าถึงเวลาอันสม
ควรแล้วที่จะทรงจับอธิบายเรื่องโดยละเอียดต่อไป

พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร.

ข้อความบนต้น

“พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร?”

คำตอบปูจนาซ้อน ถ้าเล็งเห็น ๆ ก็อาจเห็นได้ว่าน่าจะไม่ใช่ยากนัก: แต่มีคนสักกี่คน, นอกจากที่เป็นพุทธศาสนิกชนที่แท้จริง จะตอบได้โดยทันที? เข้าใจว่าคงจะมีน้อยทีเดียว, ผู้ที่เคยบวชเรียนแล้ว และยังจำศัพท์แสงอะไรได้ยู่บ้าง, คงตอบว่า, “บรรลุประอนตรสัมมาสัมโพธิญาณ”, ซึ่งสำหรับผู้ที่ไม่เคยเรียนและไม่รู้ศัพท์ ก็เท่ากับไม่ได้รับตอบอะไรเลย. ถ้าจะตอบเสียว่า, “คือท่านปราบพญามารได้” ทั้งนี้, ยังจะเข้าใจว่า, เพราะถึงจะไม่ให้ผลอย่างอื่นก็ยังพอทำให้ผู้ฟังนึกเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าต้องเป็นผู้ที่อศรรยผดึกว่าคนทั้งหลาย, นานับถือ. การตอบโดยใช้ศัพท์ที่ผู้ฟังไม่เข้าใจ อาจให้ผลร้ายได้ยู่ คือ ประการ ๑ ผู้ที่ไม่กระตือรือร้นใส่ใจในความจริง ๆ, เมื่อได้รับคำตอบอันไม่เข้าใจเช่นนั้น อาจจะนึกเสียว่าถึงหากจะซักต่อไป ก็คงได้รับคำอธิบายอันเต็มไปด้วยภาษาที่ไม่เข้าใจอีก นึกระอาเบื่อหน่าย, เลยระงับเสียไม่ถามต่อไป, อีกประการ ๑ ผู้ที่ฟัง อาจจะเป็นคนชนิดที่เรียกว่า “คมในฝัก”, คือถึงแม้จะไม่เข้าใจอะไรก็แสร้งทำเป็นเข้าใจ, เพราะเกรงว่าจะถูกเขานินทาว่ารู้อะไร

ฉะนั้นเป็นอันไม่ขอคำอธิบายต่อ, ก็คงไม่รู้อยู่ออย่างเดิมนั่นเอง. นอกจากนี้อาจจะมีบุคคลอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งคิดเห็นไปว่าการที่ผู้ตอบต้องตอบยกศัพท์มาเช่นนั้น เป็นเพราะผู้ตอบเองก็ไม่เข้าใจ คำแปลแห่งศัพท์นั้นๆ, เป็นแต่ได้เคยรู้จักจำขึ้นใจไว้อย่างนั้นเอง, แล้วก็อาจจะเลยเกิดความคลุมแคลน และไม่เชื่อถือในความรู้ของผู้ตอบ, ซึ่งเป็นผลร้ายแก่กันทั้งสองฝ่าย ข้าพเจ้ามารำพึงแล้ว และเห็นเช่นข้างบนนี้. จึงได้ตกลงใจว่าจะพยายามตอบ ปุจฉาข้างบนนี้ด้วยภาษาอันใด ๆ ก็อาจจะเข้าใจได้ ถ้าเป็นผู้ที่ได้ศึกษาในทางวิชาสามัญแล้ว, และเป็นผู้ที่ใฝ่ใจใคร่จะรู้ในทางพระพุทธศาสนา, ท่านผู้ที่เป็นนักเทศน์หรือผู้ที่เคยฟังเทศน์มามากๆ แล้ว เมื่อมาพบสำนวนโวหารที่ข้าพเจ้าใช้ในหนังสือนี้ ผิดแผกไปจากสำนวนหนังสือเทศน์, ก็ขอได้โปรดกำหนดไว้ว่า ข้าพเจ้าเป็นเพียงกฤหสต์ และแต่งหนังสือสำหรับคนธรรมดาอ่านเท่านั้น.

ก็ถ้าแม้ว่าข้าพเจ้าจะต้องตอบปุจฉานี้โดยย่อ จะตอบว่า กระไรเล่า? ข้าพเจ้า คงตอบว่า,

“พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แจ้งเห็นความจริง อันประเสริฐสี่ประการ ซึ่งเรียกกันว่าจตุราริยสัจ.”

นี่คงเป็นคำตอบที่สั้นที่สุดที่ข้าพเจ้านึกออก, และซึ่งเห็นว่า เป็นอันสรุปหัวข้อดีกว่าอย่างอื่น. ข้าพเจ้าก็รู้สึกอยู่ดีว่าคำตอบ

เท่านั้นยังไม่แจ่มแจ้ง พอที่จะทำให้ผู้ตามเข้าใจได้ตลอดเลย; แต่
 อย่างน้อยข้าพเจ้าก็พอหวังได้ว่า คำตอบเช่นนั้นจะช่วยทำให้ผู้ที่
 อยากรู้จริงบังเกิดความปรารถนาในความรู้ให้ยิ่งขึ้นอีก, แล้วและ
 พยายามเสาะแสวงหาความรู้นั้น ๆ, ถึงแม้ว่าข้าพเจ้าจะมีได้มีเวลา
 อธิบายให้แก่ผู้ศึกษานั้นเอง, ผู้ที่ใคร่รู้อาจไปค้นพบได้ในหนังสือ
 สือบทเรียนธรรมะเล่มใดเล่มหนึ่งว่า “จักรวาลยัส” นั่นคืออะไร
 บ้าง, แล้วก็คงจะได้บังเกิดความรู้ส่วนมาก หรือน้อย ตามแต่
 ความฉลาดไหวพริบของผู้คนนั้นเอง. แต่ผู้ที่ใคร่รู้วิชา เช่นนั้น
 อาจจะไม่รู้ว่าจะแสวงหาความรู้ที่ต้องการนั้น ณ แห่งใด, อาจ
 จะต้องเที่ยวเสาะแสวงเสียเวลาอยู่บ้างก็เป็นได้, เพื่อความสะดวก
 แก่ผู้ใคร่ความรู้, แต่ยังมีรู้เบาะแสที่จะค้นข้าพเจ้าขอเก็บข้อความ
 นั้น ๆ มาแสดงไว้ในที่นี้, ด้วยภาษาง่าย ๆ.

ก่อนที่จะกล่าวถึงธรรมะอันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าของเรา
 ได้ตรัสรู้นั้น, ควรคำนึงดูก่อนว่าเหตุใดพระองค์จึงได้ทรงตรัสรู้อย่าง
 เช่นนั้น, ถ้าถามคนสมัยโบราณคงตอบไปในทางปาฏิหาริย์ทั้ง
 นั้น, ก็ว่าพระองค์เป็นบุรุษที่อัศจรรย์ที่สุดในโลก; ได้ทรงรับ
 เทวคาถาอันเชิญให้เสด็จลงมาเสวยพระชาติครั้งสุดท้ายในดินมนุษย์
 แล้ว, ก็เสด็จมาปฏิสนธิในพระครรภ์แห่งพระนางสิริมหามายา,
 ผู้เป็นอัครมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะกษัตริย์, ณ กรุงกบิลพัสดุ์;
 พอประสูติจากพระครรภ์พระมารดาที่ทรงพระดำเนินโดยลำพังได้

๗ ก้าว, ทำให้เป็นที่พิศวงแก่เทวดา และมนุษย์ที่ชุมนุมอยู่ใน
 สวรรค์ชั้นอื่นเป็นที่ประสुติ, แม้แต่เมื่อยังทรงพระเยาว์ ยังมี
 ได้ทรงศึกษาศิลปศาสตร์เลย, ก็ได้ทรงแสดงพระปรีชาสามารถ
 ยิ่งกว่าผู้ที่เป็นครูบาอาจารย์, เมื่อเสด็จออกบรรพชาทรงม้าไป
 จากกรุงกบิลพัสดุ์ ก็มีเทวดาซ้อนที่นั่งม้าทั้ง ๔ ข้าง, มีพระอินทร์
 พระพรหม มากันฉัตรและถือไตรครองและบาตรโดยเสด็จ, เมื่อ
 จะตรัสรู้ พญามารได้ยกทัพใหญ่ไปผจญ, นางพระธิดาก็ขึ้นมา
 บิดน้ำไหลจากผม, ทำให้พญามารต้องพ่ายแพ้, เรื่องปฎิหาริย์
 ต่าง ๆ เช่นที่ได้ยกมากล่าว ไว้เป็นตัวอย่างข้างบนนี้, ยังมีอีก
 มากมายเหลือที่จะกำหนดจดจำ, คนโบราณเมื่อได้ฟังเล่าถึง
 ปฎิหาริย์ต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าก็บังเกิดความเลื่อมใสในพระองค์
 แล้วไม่พักคำนึงต่อไปถึงข้อ มหัตศรรยอันใหญ่ยิ่งกว่าปฎิหาริย์
 ทั้งปวงที่ใด ๆ จะสามารถประติษฐิ์ขึ้นได้, กล่าวคือความจริง
 ในพระประพตติการของพระพุทธเจ้า, ฝ่ายบุคคลสมัยใหม่ก็มัก
 เป็นไปเสียตรงกันข้ามทีเดียว, คือบรรดาปฎิหาริย์ทั้งหลาย
 ทั้งปวง จัดว่าเป็นของเหลวไหล ไม่ควรเชื่อถือเลย, แต่ก็หา
 ได้มีสิ่งใด, เข้าแทนที่ปฎิหาริย์ที่ยกออกเป็นของไม่ควรเชื่อเสีย
 แล้วนั้นไม่, จึงตกลงเป็นอันลอยกว้าง และเลยชวน ๆ จะไม่
 เชื่อในความอัศจรรย์ของพระพุทธเจ้าเสียด้วยซ้ำ, ที่แท้ถึงแม้ว่า
 จะตักปฎิหาริย์ อย่างที่คนโบราณ ชอบกล่าวถึงนั้นออกเสียแล้ว,

พระพุทธเจ้าของเราก็ยังเป็น บุคคลที่เป็น มหัตตจริย ที่สุด ในโลก
อยู่นั่นเอง.

ในที่นี้ไม่ใช่ที่จะควรแสดงถึงพระพุทธประวัติโดยพิสดาร,
ฉะนั้นข้าพเจ้าของเสียไม่กล่าวถึง, นอกจากที่จำเป็นสำหรับ
อธิบายกิจการบางอย่างเท่านั้น, ที่ข้าพเจ้ากล่าวว่าพระพุทธเจ้า
ของเราเป็นบุคคลที่มีหัตตจริยนั้น เพราะเหตุว่าโดยพระชาติได้
ทรงเป็นขัตติยะคือชาตินักรบ, และความศึกษาอบรมก็เป็นไป
ในทางยุทธศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์, หรือกล่าวโดยย่อ
เตรียมพระองค์ไว้เป็นผู้ครอบครองแผ่นดินสนองพระองค์พระ
ราชบิดา, อีกประการ ๑ อาศัยเหตุที่ได้มีผู้รอบรู้ในทางคุ
ลลักษณะของคนทำนายไว้แล้วว่า, ถ้าทรงครองขรรควาสวิสัย
อยู่ก็จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชาธิราช, หรือถ้าเสด็จออก
บรรพชาก็จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า, พระราชบิดาจึง
ได้ทรงจัดให้ได้ทรงอภิเษกสมรส ตั้งแต่เมื่อมีพระชนมายุเพียง
๑๖ พรรษา, อีกทั้งได้จัดสร้างปราสาทที่ประทับไว้อย่างวิจิตร,
บริบูรณ์ด้วยศฤงคารบริวารยศ, มีคนนารีปฏิบัติแวดล้อมอยู่
เสมอ, เสวยโลกียกามบริโภคนั่งกลางวันกลางคืน, แต่ถึงกระนั้น
พระองค์ยังทรงกระทำพระ หฤทัย สละสิ่งที่ทำให้เพลิดเพลินทุก
สถาน, ออกไปบรรพชาเพื่อทรงแสวงหาโลกุตระสุข, อันทรง
ทราบแน่ในพระหฤทัยว่าเป็นของประณีตกว่าโลกียสุข, จึงอยู่

ผู้ที่สละฆราวาสวิสัยออกไปบรรพชาก็มีอยู่มาก, ทั้งในกาลโน้น
และกาลหลัง ๆ ต่อมา แต่จะมีผู้ใดเปรียบด้วยพระพุทธรเจ้าของ
เราหาได้ไม่, เพราะการที่พระองค์เสด็จออกผนวชมิได้มีผู้ใด
หรือสิ่งใดบังคับเช่นคนอื่น ๆ โดยมาก ผู้ที่บวชโดยมากมักเป็น
เพราะมีบุคคลที่เคารพนับถือ และมีบุญคุณ, เช่นบิดามารดา
เป็นต้น, บังคับหรือแสดงความปรารถนาให้บวชอย่าง ๑; เพราะ
การดำรงอยู่ในฆราวาสวิสัย ไม่ได้ได้รับความ สุข สำราญเพียงพอ
บังเกิดความคับใจ, จึงออกไปบวชเสียเช่นนั้นอย่าง ๑; หรืออีก
อย่าง ๑, ซึ่งอาจมีได้เหมือนกัน คือได้ยินได้ฟังผู้อื่นกล่าวสรร
เสริญความเป็นสุขสำราญแห่งการบวช จึงบังเกิดความอยากบวช
ขึ้นมาบ้าง, ตามวิสัยของผู้มีอายุน้อยที่อยากลองอะไรแปลก ๆ.
พระพุทธรเจ้าของเรามีได้ตกอยู่ใน ๓ จำพวกนี้เลย, เพราะ
ประการที่ ๑ พระราชบิดามิได้ทรงมีความปรารถนาเลยที่จะทรง
ให้ผนวช; ประการที่ ๒ พระองค์ไม่น่าจะต้องมีข้อใดที่ทำให้
ทรงเบื่อหน่ายในการที่อยู่เป็นฤหัสถ์; ประการที่ ๓ ไม่ได้มี
ผู้ใดชักชวนให้ทรงเห็น ควรลองออกไปทรงผนวช, และพระ
ชนมายุของพระองค์มีถึง ๒๙ พรรษาแล้วเมื่อเสด็จออกทรง
ผนวช.

แต่เราจะควรเชื่อหรือไม่ว่า พระพุทธรเจ้าไม่เคยทรงทราบ
เลย ถึงความแก่, เจ็บ, และตาย, อันเป็นกฎแห่งธรรมดา?

ข้าพเจ้าเห็นว่าค่อนข้างไม่น่าเชื่อเช่นนั้น, และไม่น่าเชื่อว่าพระเจ้าสุทโธทนะหรือใคร ๆ จะนึกได้ว่าจะสามารถบีบมิให้ทรงทราบกฎแห่งธรรมดานั้น ๆ; ถ้าหากจะเป็นก็คงจะเพียงแต่ระวังมิให้กระทบพระเนตรเข้าโดยมิทันรู้พระองค์, และอาจหวังอยู่ด้วยว่าถึงแม้จะทรงทราบก็อาจจะไม่สู้ทรงเอาพระหฤทัยใส่สัก โดยเหตุที่จะทรงมัวเพิลิกเพิลินอยู่ในสุขแห่งกามบริโภคนั้น ฝ่ายพระพุทธเจ้าของเราทรงมีพระนิสสัยไว้ในทางศึกษา และเป็นที่แน่นอนคงได้ทรงศึกษามากด้วย, ถึงแม้พยานปรากฏอยู่ในที่ต่าง ๆ ว่าในทางธรรมะตามที่สอนกันโดยไสยศาสตร์ (คือศาสนาพราหมณ์) นั้นพระองค์ทรงทราบมากพอที่จะทรงโต้เถียงกับพราหมณ์ได้โดยไม่ต้องแพ้ อันศาสนาพราหมณ์นั้นฤกษ์ก็เต็มไปด้วยคำสั่งสอน และลัทธิเนื่องด้วยความแก่ ความเจ็บ, ความตาย, เหตุไฉนพระพุทธเจ้าจะไม่ได้ทรงทราบถึงข้อความนั้น ๆ.

ข้อควรกำหนดอีกอย่างหนึ่งมีอยู่คือ ในสมัยเมื่อพระพุทธเจ้าของเราดำรงพระชนม์อยู่นั้น, นอกจากศาสนาพราหมณ์อันเป็นของโบราณประจำอยู่ในมัธยมประเทศ, ยังได้เกิดมีพวกถือลัทธิอีกจำพวก ๑ เรียกว่า “นรีครนถ์” ซึ่งยังมีอยู่ในมัธยมประเทศ (อินเดีย) จนทุกวันนี้, และซึ่งในสมัยนี้เรียกกันว่า “ไซน” (Jain). นักบวชพวกนี้เป็นผู้ถือลัทธิของศาสนาชื่อมหาวิระ, ผู้เป็นลูกเจ้าเมืองย้อม ๆ แห่ง ๑, ซึ่งได้ศึกษาในทางไสยศาสตร์

จนชั่วชองแล้ว และบังเกิดความรู้สึกขึ้นว่า การเป็นห่วงใยใน
โลกียกามบริโภคไม่เป็นหนทางที่จะบรรจู่ถึงพระปรพพรหมได้ จึง
ได้สละทรัพย์สินศฤงคาร, บ้านเรือนและครอบครัวออกบวชเป็นโยคี
ใช้บังสุกุลจีวร, กิ้อผ้าที่เขาสละแล้ว, เป็นเครื่องนุ่งห่ม; บริโภค
ภัตตาหารแต่จำเพาะที่ขอทานเขาได้; และบำเพ็ญทุกรกิริยา,
ทรมานตนโดยวิธีต่างๆ ด้วยความจงใจ ไม่โยคีต่อร่างกายและ
ความสุขแห่งร่าง และหวังว่าเมื่อทำให้ร่างกายทรุดโทรมไปสิ้น
แล้วก็จะเหลือแต่มนโธอันจะปลดปล่อยจากกายอันลามก, แล้วมน
โธอันบริสุทธิ์จะได้เข้าสู่พระปรพพรหม คือความสูญอย่างประเสริฐไม่
มีเวลาต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดต่อไปอีก ดังนั้นก็พอจะเห็นได้
ว่าความมุ่งหมายของมหาวีระนั้น มีคล้ายๆ ของพระพุทธเจ้า,
คือมุ่งตัดความเพติดเพลินในกามคุณารมณ์ ซึ่งพวกพราหมณ์ไม่
สอนให้ตัดเลย, เพราะตามลัทธิของพราหมณ์ถือกันว่า ชายใด
ไม่มีลูก เมื่อตายไปแล้วต้องไปตกนรกขุมหนึ่งซึ่งเรียกว่า “ปุต”
ลูกเป็นผู้ช่วยให้พ่อพ้นจากนรกขุมนี้ได้จึงเรียกว่า “ปุตฺร”, ดังนั้น
ลัทธิ^๕นี้พวกพราหมณ์ถือเคร่ง, และสั่งสอนอยู่เสมอ, จนเกิดมี
เชื่อกันว่า หญิงใดได้ยอมตนสมพาสกับพราหมณ์และมีลูก นับ
เป็นบุญกิริยาอย่างหนึ่ง มหาวีระและพระพุทธเจ้ามีความเห็น
ตรงกันว่า ลัทธิเช่นว่ามานี้^๕ไม่เป็นประโยชน์^๕เกือกกุลทางสมาธิ,
เป็นเครื่องทำลายพรหมจรรย์, จึงห้ามเสียทีเดียว และหวังว่า
ถ้ากำจัดสิ่งซึ่งเป็นข้าศึกสำคัญต่อพรหมจรรย์ได้เสียแล้ว จึงจะ

จะสามารถบำเพ็ญตบะให้มีผลบรรลุถึงความสุขอันสูงสุดได้ แต่
มหาวิระเข้าใจผิดคิดเห็น ไปว่าจะสำเร็จความปรารถนาในทางดับ
สูญได้ โดยวิธีกระทำทุกกรกิริยา, และมีหน้าซ้ำพวกคิณย์ของ
เขายังดำเนินไปแรงยิ่งกว่าศาสนา, ก็เห็นว่าผู้ที่ตั้งใจนั้นเสียแล้ว
ว่าจะไม่โยคีต่อร่างกายไม่ควรมีความอายต่อไป, จึงเลงการ
นุ่งห่มเสียทีเดียวเลยได้ชื่อว่า "ทิกัมพร" แปลว่า "นุ่งผ้า",
หรือชาวเราเรียกกันว่า "ชีเปลือย" มหาวิระผู้เป็นศาสนาของ
พวก นිරฺครนถ์ได้กำเนิด ก่อน พระ พุทธ เจ้า ของเรา หลาย สิบปี,
ฉะนั้นเป็นข้อควรเชื่อได้ว่าพระพุทธรเจ้าคงจะได้เคยทรงทราบถึง
ลัทธิ และกิจการของพวกนिरฺครนถ์อยู่แล้วแต่ก่อนเสด็จออก
บรรพชา.

เมื่อข้าพเจ้าได้กล่าวมาถึงแค่นี้แล้ว บางทีจะมีผู้อยากถาม
ขึ้นบ้างกระมัง ว่าถ้าจะนั้นพระพุทธรเจ้าจะมีอะไรเหลือสำหรับ
ตรัสรู้อีกเล่า? ขอตอบว่ายังมีเหลืออยู่มาก ถึงหากเราจะรับเสียว่า,
ธรรมที่ปรากฏอยู่ในพระพุทธรศาสนา ก็มี ปรากฏอยู่ ทั้งใน ศาสนา
พราหมณ์ และในลัทธิของนिरฺครนถ์แล้วโดยมากก็ดี, แต่ข้อนี้ก็
ยังหาทอนความอัศจรรย์แห่งศาสนธรรมของพระพุทธรเจ้าลงไม่.
เปรียบเทียบที่พิสดารสำหรับประกอบขึ้นเป็นรตนตร์ใด ๆ
ที่เป็นช่างเหล็กก็อาจจะสร้างขึ้นได้อย่าง ๑ หรือว่าหลายอย่าง
ตามแต่ความสามารถของตน, แต่ความเจริญก็ยังมิอยู่ว่ารตนตร์

“โรลล์สรอยซ์” ก็มีแต่บริษัทเดียวเท่านั้นที่สร้างได้. ช่างทำรถยนต์ก็มีถมไป, เหตุไฉนจึงสร้างรถยนต์ไม่ให้ได้ดีเท่ารถยนต์ “โรลล์สรอยซ์” บ้างเล่า? ชื่อนี้อุปมาฉันใด, ในส่วนทางลัทธิศาสนาก็นั้น ธรรมะที่ดีๆ, และที่ใครๆ ก็ยอมเห็นว่าดี ก็มีอยู่เหมือนทัพสัมภาระ, แต่ไม่มีศาสนาใด “กุม” ทัพสัมภาระนั้นๆ ขึ้นเป็นศาสนาอันน่าเลื่อมใส, น่านับถือ, และทำให้ผู้นับถือใจสบายได้เสมอเหมือนที่พระพุทธเจ้าของเรา ได้ทรงประสิทธิ์ฐานขึ้นเลย. ทั้งนี้เพราะศาสนาอื่น ๆ ถึงแม้ได้รู้จักธรรมะต่าง ๆ อยู่แล้วก็ดี แต่ยังขาดของสำคัญอะไรอยู่อัน ๑, จึงทำให้คำสั่งสอนของศาสนานั้นบกพร่องไป. ไม่มีดีถึงที่สุด. ศาสนาและปาโมกข์ทั้งหลายต่างคนต่างชวนหาสิ่งที่ยังขาดอยู่นั้นทุกคน, แต่มิได้มีผู้ใดค้นพบเลย, พระพุทธเจ้าของเราได้ทรงค้นพบสิ่งที่ยังขาดอยู่นั้น, จึงได้พระนามว่า “สัมมาสัมพุทธโธ” เป็น “ผู้ตรัสรู้ชอบเอง”, คือสอนพระองค์เองให้รู้, ปลุกพระองค์เองให้ตื่นขึ้นได้.

ว่าด้วยการตรัสรู้

การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้นหาได้มีชั้นล่อย ๆ มิได้ นับแต่พระองค์เสด็จออกบรรพชา, เมื่อพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา, ต่อเมื่อพระชนมายุได้ ๓๕ พรรษาจึงได้ตรัสรู้. ในระหว่าง ๖ ปีนั้น

พระองค์ทรงพยายามเสาะแสวงหาทางที่จะสำเร็จตามพระหฤทัย
มุ่งหมายนั้นด้วยพระอุตสาหะวิริยาพอนั้แรงกล้า, หาผู้ใดเสมอ
เหมือนมิได้เลย, ข้อนี้แสดงให้เห็นได้ว่าพระองค์มีพระหฤทัย
บากบั่นอยู่ในทางที่จะหาความจริงอย่างประเสริฐ, ความจริง
อันไม่มีผู้ใดจะโต้แย้งได้เลย. เพื่อพระประสงค์อันนั้นได้ทรง
พระอุตสาหะศึกษาในสำนักครูบวอาจารย์ ที่มหาชน ในสมัยนั้น
นิยมกันว่าเป็นเลิศแล้ว จนทรงเห็นว่าอาจารย์นั้น ๆ ไม่มีอะไร
ที่จะสอนถวายได้อีกแล้ว; แต่ยังไม่พอพระหฤทัย, เพราะลัทธิ
ของอาจารย์นั้น ๆ ไม่ได้ตัดกามสุขัลลิกานุโยค, คือการฝึกฝนใน
กาม, ถึงได้อธิบายมาแล้วข้างบนนี้, พระองค์เสด็จออกจากสำนัก
อาจารย์แล้ว, ไปประทับอยู่ที่ตำบลอรุเวลา, ในแคว้นมคธ, อัน
เป็นที่รมณีสถาน, มีธารน้ำใสอยู่ใกล้ ๆ และมีไม้ใหญ่อันเป็น
ที่อาศัยร่มไม้, เหมาะแก่การที่จะเสด็จอยู่โดยสงบ ไม่มีคนรบกวน
เมื่อทรงเลือกที่ได้เหมาะแล้ว, จึงบากบั่นลงบำเพ็ญตบะโดย
อาการต่าง ๆ ที่นิยมกันในสมัยนั้นว่าเป็นของดี, มีทรงอดอาหาร
จนซูบผอมอย่างที่เรียกกันโดยศัพท์สามัญว่า "หนังหุ้มกระดูก",
และทรงทรมานพระองค์โดยวิธีต่าง ๆ เป็นต้น. การอดอาหาร
และทรมานต่าง ๆ เช่นกล่าวแล้วนั้น, ทรงเล็งเห็นว่า เป็นอติ-
กิลมถานุโยค, คือการประกอบความเหน็ดเหนื่อยแก่ตนเปล่า ๆ,
ไม่เป็นประโยชน์เลย, เพราะทุกขเวทนาแห่งร่างกายอย่างมากเช่น

นั้น กลับทำให้ใจมัวไปนึกถึงเสียแต่ในส่วนความไม่สบายและ
ความเดือดร้อนหรือเมื่อยเจ็บ, ไม่สามารถกระทำใจให้แน่วแน่
ในทางสมาธิ อันเป็นขั้นต้นแห่งฌานทั้งปวง, ส่วนทางตรงกัน
ข้าม, ความเสวยกามบริโภคนกก็ได้ทรงทราบแน่ชัดแล้วว่าเป็น
ข้าศึกแก่ความสงบ เพราะเมื่อสิ่งใดทำให้พลัดพลิน ก็เป็น
เหมือนบ่วงอันคล้องและผูกมัดใจไว้ มิให้เจริญในทางสมาธิได้
เมื่อทรงเล็งเห็นชัดใน ๒ ขั้นนี้แล้ว จึงทรงเลือกดำเนินในทาง
กลาง, และทางกลางนั่นเอง เป็นทางที่นำพระองค์ไปสู่ความตรัสรู้
ในที่สุด, จึงควรนับได้ว่า เมื่อทรงประสบทางกลางนั้นแลเป็น
ขั้นที่ ๑ แห่งบันไดอันนำพระพุทธเจ้าขึ้นไปถึงความตรัสรู้อัน
เป็นขั้นที่สูงสุด.

การที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาได้ให้ผลให้ทรง
มีโอกาสดำรงยิ่งกว่าก่อน ๆ, เพราะทำให้ต้องเสด็จอยู่โดยลำพัง
พระองค์ ก่อนนั้นขึ้นไปได้มีนักบวชห้ารูปที่เรียกกันว่า “ขัณฺโณ-
วลลีย์” ปฏิบัติพระองค์อยู่, จำเค็มแต่เมื่อพระองค์ได้เสด็จ
ออกบรรพชา, นักบวชทั้งห้า, ผู้มีนามว่า โกณฑัญญะ ๑ วัปปะ
๑ ภัททิยะ ๑ มหานาม ๑ อัสสชิ ๑ ได้ออกบรรพชาและฝาก
ตนอยู่กับพระพุทธเจ้า, เพราะเห็นว่าได้ทราบคำทำนายอยู่แล้วว่า
ถ้าพระองค์เสด็จออกบรรพชาจะได้ตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด, จึงตั้ง
ใจว่าเมื่อตรัสรู้แล้วจะได้ทรงสั่งสอนให้ตนได้รับบ้าง, ครั้นเมื่อ
เห็นพระพุทธเจ้าทรงดการทรมาน พระองค์และเริ่มเสวยอาหาร

แข็ง มีข้าวสุกเป็นต้น, พวกปัญญาวิสัยสำคัญก็คิดว่าพระองค์
จะทรงหมกอุทสาหะที่จะบำเพ็ญต่อไปเสียแล้ว, จึงต่างเอาตนออก
หากจากพระองค์ไป พากันไปอยู่ที่ป่าอสิปตนมฤคทายวัน, กรุง
พาราณสี, ฝ่ายพระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ ตำบลอรุเวลา, และ
ได้ทรงประสพความสงบโดยบริบูรณ์, ทำให้สะดวกแก่การทรง
บำเพ็ญเพ็ญถึงหารรรวมวิเศษต่อไปจนเป็นผลสำเร็จได้ตรัสรู้ธรรม
วิเศษ พอพระหฤทัยว่า “รู้แน่แล้ว”, ในราตรีแห่งวิสาขบูชา
พระจันทร์เพ็ญเต็มดวงเสวยวิสาขนักษัตรฤกษ์, (คือวันเพ็ญ
เดือน ๖ ตามจันทรคตินิยมข้างไทยเรา) ในปีก่อนพุทธศก ๔๕,

เรื่องตรัสรู้ ของพระพุทธเจ้า, ตามที่ผู้แก่ผู้เฒ่าชอบเล่า
สอนบุตรหลาน, เป็นเรื่องที่กล่าวไปในทางสำแดงอิทธิปาฏิหาริย์
ต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า, จึงทำให้คนชั้นหลังนั้นมักพากันเห็นไปว่า
เป็นเรื่องเหลวไหลเสียทั้งสิ้น. แต่ที่จริงถ้าใคร่ครวญดูสักเล็กน้อย
ก็อาจจะแลเห็นได้ว่า เรื่องแสดงปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า
นั้น, พระอรธกถาจารย์ท่านได้แต่งขึ้นไว้สำหรับเป็นแต่ถ้อยคำ
อุปมา, เช่นเดียวกับจินตกวีแต่งชมวีรบุรุษหรือนารีนงามฉะนั้น
เอง, เช่นเมื่อเราอ่านในกวีนิพนธ์ว่านางคนใดคน ๑ ตาเป็นดาว,
ผิวเป็นดอกมะลิ, ผมเป็นฟ้าในเวลากลางคืน, แขนเป็นงวงช้าง,
ถึงนี้เป็นต้น, เราก็มิได้นึกเชื่อเลยว่านางนั้นจะเป็นเช่นนั้นได้
จริงๆ เราเข้าใจได้ดีทีเดียวว่าผู้แต่งเขาตั้งใจเพียงแต่เปรียบส่วน

ต่าง ๆ ในตัวนางกับสิ่งของนั้น ๆ เท่านั้น, และเพราะเข้าใจยู่ดี
 เช่นนั้น แล้วเราก็หากล่าวติไม่ว่ากวีผู้นั้นแต่งอะไรไม่เห็นน่าเชื่อ.
 ในเรื่องปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าเราก็ควรทำใจเสียบ้างเหมือน
 กัน, ว่าท่านพระโบราณจารย์ได้รจนาข้อความนั้น ๆ ขึ้นเสมอ
 เป็นข้ออุปมาอย่างเดียวกับจินตกวีนั้นเอง, เช่นในเรื่องตอน
 ตรัสรู้มีข้อความกล่าวถึงพญามาร ว่าเกรงพระพุทธเจ้าจะตรัสรู้
 ธรรมวิเศษ แล้วก็จะหลุดพ้นไปเสียจากอำนาจของตน, จึงยก
 ท้าใหญ่ไปยังตำบลอรุเวลา, ต้อนพลเข้าผจญและไสช้างคิริเมฆล
 ซึ่งตนขี่เข้าไปยังพระพุทธเจ้า, ซึ่งประทับอยู่ภายใต้ต้น โพธิ,
 พระพุทธเจ้าก็ทรงชำนะพญามารและบริวารทั้งปวง โดยธรรมวิธี
 คือเสียงพระบารมีทั้ง ๑๐ ที่ได้ทรงบำเพ็ญมา. ถ้าใครครวญดู
 ก็อาจจะพอเห็นได้ว่า พญามารนั้นท่านคงมิได้มุ่งกล่าวถึงยักษ์
 ตนใดตน ๑, เป็นแต่ท่านมุ่งกล่าวว่า กิเลส กาม เปรียบด้วย
 พญามาร และกิเลสอื่น ๆ เป็นเสนามาร: กิเลสเหล่านี้ เกิดขึ้นใน
 พระหฤทัยแห่งพระพุทธเจ้า, ทำให้ทรงหวนรำลึกถึงความเสวยสุข
 สมบัติในอดีตกาล, จุกดั่งพญามารและเสนายกมาผจญ วิธีที่จะข้าม
 พระหฤทัยมิให้นึกมากไปในทางกิเลสนั้น ๆ ก็คือทรงรำลึกถึงพระ
 บารมีทั้ง ๑๐ ที่ได้ทรงบำเพ็ญมาแล้ว, ทำให้พระหฤทัยหนักแน่น
 หักห้ามพระหฤทัยมิให้หวนคิดถึงความหลังได้ โดยเด็ดขาด จึง
 เรียกว่าทรงเสียงพระบารมีทั้ง ๑๐ สู้มาร.

บารมี ๑๐ ที่กล่าวถึงนี้, สรุปโดยย่อคือทาน ๑ คีล ๑ เนกขัม ๑ บัณฑิต ๑ วิริยะ ๑ ขันติ ๑ สัจจะ ๑ อธิษฐาน ๑ เมตตา ๑ อุเบกขา ๑ ทานและศีลไม่จำเป็นต้องอธิบาย, เพราะโดยมากก็รู้กันอยู่แล้ว. เนกขัมแปลว่าออกจากกาม, สละทรัพย์สมบัติและครอบครัว และความสุขทุกอย่างในทางกฤหัสถ์, ออกบรรพชา, บัณฑิตคือความรอบรู้ในสิ่งที่ควรรู้, เช่นรู้ตัวรู้ชั่ว, รับผิดชอบเป็นต้น, วิริยะคือความเพียรบากบั่นในทางที่เป็นคุณประโยชน์, สัจจะคือความซื่อตรงและจริงใจ, หรือการมุ่งแสวงหาความจริง, อธิษฐาน ได้แก่ความตั้งใจมั่น เมตตาเป็นของเข้าใจง่ายอยู่แล้ว. ไม่ต้องอธิบาย; อุเบกขาคือความเฉย, อธิบายว่า ในเมื่อจะช่วยยินดีในลาภหรือความสุขของเขาไม่ได้ก็ไม่ยินร้าย, เป็นแต่ตั้งตนไว้เฉยๆ, เช่นเมื่อเห็นเขาจับผู้ร้ายไป ถ้าแม้จะยินดีด้วยกับฝ่ายผู้จับก็ต้องสำแดงใจร้ายต่อผู้ถูกจับ, ควรทำใจเฉยๆ เสีย ได้เป็นดี, ตามที่ได้กล่าวอธิบายถึงทศบารมีโดยย่อๆ ข้างบนนี้, เป็นคำอธิบายสำหรับทั่วๆ ไป. ถ้าจะกล่าวถึงสำหรับพระพุทธเจ้า โดยจำเพาะ ควรอธิบายตามข้อความอันปรากฏในธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๒, ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ดังต่อไปนี้:-

“พระองค์น้อมพระชนม์เพื่อประโยชน์แก่คน มาก ถ้วย พระเมตตา, จัดเป็นพระทานบารมี, และพระเมตตาบารมี, เสด็จออก

มหาภิเนษกรรมณี, จัดเป็นพระเนกขัมมบารมี: ทรงสำรวมในศีล
สมควรแก่เป็นบรรพชิต, จัดเป็นพระศีลบารมี: ทรงบำเพ็ญเพียร
และทรงอดทนต่อความลำบากยากเข็ญ, จัดเป็นพระ วิริยะและ
พระขันติบารมี, ทรงตั้งพระหฤทัยมั่นในปฏิบัติ ทังพระหฤทัยมั่น
จริงๆ เพื่อแสวงหาความจริง, จัดเป็นพระอธิษฐานบารมีและพระ
สัจจบารมี: ทรงรักษาพระ หฤทัย คง ที่ ไม่ ให้ วั การ เพราะ ยินดี
ยินร้าย, จัดเป็นพระอุเบกขาบารมี: พระปรีชาทำพระองค์ให้เป็น
ผู้ตื่น, รู้เท่าถึงกาล และอาจสังเกตเห็นก้าวหน้าไม่มมลาย, นำพระองค์
ให้หลีกจากกิริยาอันมิใช่ทางค้ำ.นิน ในปฏิบัติอันเป็นทาง ตลอดจน
ถึงได้บรรลुพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ, จัดเป็น พระ ปัญญา
บารมี."

บารมีทั้ง ๑๐ นี้ ตามตำรับโบราณท่านกล่าวว่าพระโพธิสัตว์
ต้องบำเพ็ญเป็นลำดับหลายพระชาติ, จนบริบูรณ์ทั้ง ๑๐ ประการ
แล้วเมื่อใด, เมื่อนั้นจึงจะได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมสัมพุทธเจ้า
ในขั้นนี้ก็อีก, น่าจะสันนิษฐานว่าท่านมุ่งหมายเป็นคำเปรียบ, คือ
บารมีบางอย่างอาจบำเพ็ญได้โดยบริบูรณ์ แม้เมื่อยังเป็นภคุหสัตว์
แต่บารมีบางอย่างจะบำเพ็ญได้บริบูรณ์ ต่อเมื่อได้ออกบวชแล้ว,
ที่น่าสันนิษฐานเช่นนี้ เพราะตามทางไสยศาสตร์ ถือว่าผู้ที่บวช
แล้วเท่านั้นจึงจะควรได้ชื่อว่า "ทวิชะ" ผู้เกิดสองหน, คือกำเนิด
จากครรภ์มารดาหน ๑ กำเนิดเมื่อบรรพชาอีกหน ๑, ดังนั้นผู้ที่ยัง

มิได้บวชคงเรียกว่ายังอยู่ในชาติที่ ๑ ต่อบวชแล้วจึงถึงชาติที่ ๒ การบำเพ็ญบารมีต่างๆ อาจทำได้บ้างในชาติที่ ๑, แต่ต้องได้ “กำเนิด” ในชาติที่ ๒ เสียก่อนจึงจะสามารถบำเพ็ญได้โดยบริบูรณ์ทั้ง ๑๐ ประการ.

ส่วนพระพุทธเจ้าของเรา อย่างไร ๆ ในเมื่อยังมีได้เสด็จออกบรรพชา ก็คงจะต้องได้ทรงบำเพ็ญพระบารมีอยู่หลายประการแล้ว, เพราะพระองค์เป็นเจ้านาย และพระราชบิดาทรงเตรียมไว้ให้ได้ทรงเป็นมหากษัตริย์ตามคำทำนายของฤๅษี, ฉะนั้นอย่างไร ๆ ก็คงจะได้ทรงบำเพ็ญทศปิธราชธรรมอยู่แล้ว โดยปกติ. ธรรม ๑๐ ประการที่กล่าวที่นี้ เป็นธรรมสำหรับผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ต้องประพฤติ จึงได้ชื่อว่า “ทศปิธราชธรรม” ซึ่งท่านได้ผูกเป็นคาถาไว้, เพื่อให้จำง่าย, ดังต่อไปนี้:-

“ทานํ สัลลํ ปริจุจาคํ อาชฺชวํ มหฺมทวํ ตปํ อกฺกโกธํ
อวิหีสณฺจ ขนฺติณฺจ อวิโรธนํ.”

อธิบายโดยย่อๆ (๑) ทานํ, คือการให้ทรัพย์สินแก่คนที่ไร้ทรัพย์สิน, และที่ควรอนุเคราะห์, (๒) สัลลํ, คือการรักษาความสุจริตในไตรทวาร, ได้แก่การรักษาศีล ๕ เป็นนิตยเป็นต้น, (๓) ปริจุจาคํ, คือการสละทรัพย์สินเพื่อทำประโยชน์แก่พระศาสนา เช่น สร้างวัด, อุโบสถ, วิหาร, การเปรียญ, ฯลฯ หรือเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก, เช่นสร้างโรงพยาบาล, โรงเรียน, ถนน, สะพาน

เป็นต้น: (๔) อาชฺชวํ, คือความซื่อตรงและรักษาความสัตย์;
 (๕) มหุทฺทวํ, คือความไม่จองหอง, ไม่ถือตัว, รู้จักเคารพ
 นบนอบต่ออุปัชฌาย์บุคคล (คือผู้มีก่านิเทศสูง, มีอายุมาก, และมีคุณ
 ความดี); (๖) ตป, คือบำเพ็ญกรรมเพิกิเลส, มีศีล ๘ ทุกๆวัน
 พระเป็นต้น, (๗) อกุโกธํ, คือไม่ทำให้ผู้อื่นต้องเดือดร้อน
 เพราะความกราดเกรี้ยว; (๘) อวิหีสํ, คือไม่ประพฤติการไถ่ที่
 เป็นไปในทางเบียดเบียนผู้อื่น; (๙) ขนฺตี, คือความอดกลั้น
 ทนต่อความโกรธและความให้ร้ายของผู้อื่น, ไม่กระทำตอบแทน
 แก่แก่; (๑๐) อวิโรธนํ, คือไม่ประพฤตินอกทำนองคลอง-
 ศาสนธรรมหรือนิติธรรม. เมื่อเทียบกันดูกับบารมี ๑๐ ก็จะเห็น
 ว่ามีตรงกันอยู่แล้วสามข้อ, คือทาน ๑ ศีล ๑ ขันติ ๑ นอกจากนี้
 ก็สงเคราะห์เข้าในบารมีอื่นๆ อีกได้, คือบริจาคสงเคราะห์เข้าใน
 ทานบารมี; อาชวํ สงเคราะห์เข้าในสัจจบารมี; มหุทฺทวํ สงเคราะห์
 เข้าในศีลบารมี; ตปสงเคราะห์เข้าในวิริยบารมีและอธิษฐาน
 บารมี; อโกธสงเคราะห์เข้าในขันติบารมี; อวิหีสํ สงเคราะห์
 เข้าในเมตตาบารมี; และอวิโรธนํ สงเคราะห์เข้าในอุเบกขาบารมี.
 ดังนั้นก็จะเห็นได้ว่า ผู้ใดบำเพ็ญทศพินราชธรรม ก็ชื่อว่าบำเพ็ญ
 บารมี ๘ อย่างใน ๑๐ แล้ว, ยังคงขาดแต่เนกขัมภ์กับปัญญา.
 พระพุทธเจ้าของเราได้ทรงบำเพ็ญพระบารมี ๘ ประการ แม้เมื่อ

ยังมีได้เสด็จออกบรรพชา: ครั้นเมื่อตกลงพระหฤทัยเสด็จออก
บรรพชา จึงทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมีอย่างยิ่งยวดแล้ว, และทรง
บำเพ็ญพระบารมีอื่น ๆ ให้ถึงขั้นสูงยิ่งขึ้นเป็นลำดับ, จนในที่สุด
ได้ตรัสรู้ธรรมวิเศษ, เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า,

กิจการบั้นท้ายในการตรัสรู้นั้น พระ โปธกชาจารย์ ฝ่าย
มัชฌิมนิกายท่านแสดงไว้ว่า ทรงเจริญสมถภาวนาทำจิตให้เป็น
สมาธิคือแน่นแน่วบริสุทธิ, ปราศจากอุปกิเลส คืออารมณ์เครื่อง
เศร้าหมอง, ทรงบำเพ็ญฌานโดยลำดับ, จนตัวบัญญัติ ๓ ประการ
ได้บังเกิดขึ้นในยามทั้งสามแห่งราตรีตามลำดับกัน, เพื่อช่วย
ความเข้าใจของผู้ใฝ่ความรู้ ขอบอธิบายถึงฌานทั้งสี่อันเป็นเหมือน
ขั้นบันไดดำเนินบรรลุถึงปัญญา (หรือญาณ) ทั้งสาม, ด้วยภาษา
ง่าย ๆ.

ฌาน คือการเพ่งอารมณ์จนใจแน่นเป็นสมาธิแท้จริง, ไม่
วอกแวก. บังคับใจให้นึกแต่จำเพาะที่มุ่งนึก. ฌานนั้นจัดเป็น
๔ ชั้น, เรียกชื่อตามลำดับแห่งความประณีต. **ปฐมฌาน** มีองค์
๕ คือ (๑) ยังมีตริภิก, เรียกว่า **วิตถ**, (๒) ยังมีตรอง, เรียกว่า
วิจาร์ณ, เหมือนอารมณ์ของคนสามัญ แต่ไม่ประกอบด้วยกิเลส
กามและอกุศลธรรม: มี (๓) **ปีติ**, คือความอิ่มใจ, และ (๔)
สุข, คือความสบายใจ, เกิดแต่วิเวก คือความเงิบ: กับประ
กอบด้วย (๕) **เอกัลลตา**, คือจิตอันมีอารมณ์เป็นหนึ่งลงไป, นึก

แน่วอยู่ได้ในสิ่งเดียว, ไม่นึกโน่นนี่นึกกลับไม่กลับมา. **หุติยฌาน** มีองค์ ๓, คือละวิตกและวิจารณ์เสียได้, กองเหลือแต่ปีติ สุข, และ เอกัคคตา. **ตติยฌาน** มีองค์ ๒, คือละปีติเสียได้, กองเหลือแต่สุขกับ เอกัคคตา. **จตุตถฌาน** มีองค์ ๒ เหมือนกัน, คือละสุขเสียได้กลายเป็นอนุเบกขา, กับเอกัคคตา.

ปัญญา ๓ ประการที่ว่าได้เกิดขึ้นในพระฤทธิพระพุทธรเจ้าในยามทั้งสามเป็นลำดับนั้น, ท่านบ่งไว้ว่า ในยามที่ ๑ บังเกิด “ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ” แปลว่าความรู้เป็นเครื่องระลึกได้ถึงขั้นที่อาศัยอยู่ก่อน, หรือกล่าววาระลึกชาติหนหลังของตนได้. ในยามที่ ๒ บังเกิด “จุตูปปาตญาณ” แปลว่าความรู้ในจุติและเกิดของสัตว์ทั้งหลาย, คืออาการรู้สัตว์ทั้งหลายอันเลวต่างกันว่า เป็นด้วยอำนาจกรรม หรืออีกนัย ๑ เรียกว่า “ทิพจักขุญาณ”, แปลว่าความรู้ดูจตุรงคทิพย์ ในยามที่ ๓ บังเกิด “อาสวักขยญาณ” แปลว่าความรู้เป็นเหตุสิ้นอาสวะ, คือเครื่องเศร้าหมองอันหมักหมมอยู่ในจิตสันดาน; อธิบายต่อไปว่า กำหนดรู้ขั้นพร้อมทั้งอาการโดยความเป็นเหตุและเป็นผลเนื่องต่อกันไป (เรียกว่า “ปฏิจสมุปบาท”) จบลงด้วยอริยสัจ, และเมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงรู้เห็นอย่างนี้แล้ว จิตก็พ้นจากความเศร้าหมองทั้งปวงไม่ถือนั่นด้วยอุปาทาน, ไม่เป็นห่วงในโลกียสุข อันเป็นสุขไม่แท้จริงและไม่ประณีต.

อริยสัจ ๔ ประการ

ธรรมวิเศษที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว และได้ทรงสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตาม เรียกว่าอริยสัจ, คือความจริงอย่างสูง, มีอยู่ ๔ ประการ, คือ (๑) ทุกข์; (๒) ทุกขสมุทัย, แปลว่าเหตุเกิดแห่งทุกข์; (๓) ทุกขนิโรธ, แปลว่าความดับแห่งทุกข์; (๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา, แปลว่าทางดำเนินถึงความดับทุกข์; หรือเรียกโดยย่อว่า “ทุกข์, สมุทัย, นิโรธ, มรรค.” จะขออธิบายตามเค้าปฐมเทศนาของพระพุทธเจ้า, ที่มีนามว่า “ธรรมจักร,” แต่จะเก็บเอาแต่จำเพาะข้อความอันแสดงด้วยจักราริยสัจมาแสดงในที่นี้, ประกอบด้วยคำอธิบายโดยอรรถโนมิตีของข้าพเจ้าเองบ้าง.

๑. **ทุกข์** อริยสัจ. พระพุทธเจ้าทรงบรรยายว่า ความเกิดก็เป็นทุกข์, ความแก่ก็เป็นทุกข์, ความตายก็เป็นทุกข์, ความโศก, ความรำไรรำพัน, ความเจ็บกาย, ความเสียใจ, ความคับแค้นใจ, ก็เป็นทุกข์ ความประสพด้วยสิ่งที่ไม่เป็นที่รักทั้งหลายก็เป็นทุกข์. ความพลัดพรากจากสิ่งทีรักทั้งหลายก็เป็นทุกข์; ปรรตนาอันใด แม้ไม่ได้ตั้งปรรตนาขึ้นแล้วก็เป็นทุกข์. กล่าวโดยย่อ อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์.

คนโดยมากเมื่อแจ้งสิ่งที่เป็นทุกข์ให้ฟังก็มักจะเข้าใจทั้งหมด, เว้นเสียแต่ข้อที่ว่าความเกิดเป็นทุกข์นั้นแหละมักมีคนงนอยู่บ้าง. แต่แท้จริงไม่ควรงนเลย, และถ้าใช้สมองตรองดูหน่อยก็จะแล

เห็นได้ว่าเป็นทุกข์, คือประการ ๑ อาการที่คนเราเกิดจากกรรม
 มารตานั้นเอง มิใช่เป็นไปด้วยความสะดวก, ย่อมมีความลำบาก
 ยากเข็ญเป็นอเนกประการ, แต่ว่าตัวเราจำความทุกข์ที่ได้รับใน
 เวลานั้นไม่ได้ จึงลืมนึกไปว่าเป็นทุกข์; อีกประการ ๑, ถ้าจะกล่าว
 ให้ประณีตหน่อย, ควรคิดดูให้ดีว่าถ้าเรามีได้เกิดมาก่อนแล้ว ก็
 จะไม่ต้องแก่, ไม่ต้องเจ็บ, ไม่ต้องตาย, ไม่ต้องประสบอารมณ์
 ต่าง ๆ ที่ทำให้เป็นทุกข์, ความกำเหนิดนั้นเที่ยวเป็นทุกข์ชนิดที่ ๑
 ที่เราต้องประสบในชีวิต, เมื่อเราเกิดมาแล้ว จึงได้บังเกิดมีความ
 ยึดถือและเป็นห่วงในเบญจขันธ์, ซึ่งแต่ละอัน ๑ ล้วนเป็นทุกข์
 ทั้งนั้น.

๒. ทุกขสมุทัยอริยสัจ, พระพุทธเจ้าทรงบรรยายว่า ตัณหา,
 คือความทะยานอยากอันใดทำความเกิดอีก, เป็นไปกับกำหนด
 ด้วยอำนาจความเพลีน, เพลีนยิ่งในอารมณ์นั้น ๆ ตัณหานี้เป็น
 อย่างไร? กามตัณหา อย่าง ๑ ภวตัณหา อย่าง ๑ วิภวตัณหา
 อย่าง ๑,

อธิบายว่า ตัณหา คือความอยากได้หรืออยากพ้นอย่างรุนแรง,
 ทะยาน, ตัณรนชวนชวนในทางให้ได้สมอยาก กามตัณหา
 คือความอยากได้คน, หรือของ, หรือความสุขสมบูรณ์ และความ
 พอใจตัว, ซึ่งยังไม่ได้, และความหมกมุ่นมัวเมาอยู่ในสิ่งนั้น ๆ
 ที่ตนได้แล้ว, ภวตัณหา ความอยากคงอยู่ในภพที่เกิดด้วยอำนาจ

ความอาลัย, และความอยากเกิดในภพที่ปรารถนาต่อไป, ความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ก็สงเคราะห์เข้าในประเภทนี้ด้วย **วิภวตัณหา** คือความอยากไม่เป็นอยู่ในภพที่เกิด, อยากตายเสีย, เพราะเบื่อหน่าย, และความอยากดับสูญ ไม่เกิดในภพนั้น ๆ อีก. ความไม่
อยากเป็นนั่นเป็นนี่สงเคราะห์เข้าในประเภทนี้ด้วย,

๓. **ทุกขนิโรธอริยสัจ**. พระพุทธเจ้าทรงบรรยายว่าความดับโดยไม่ติดต่อย่อมอยู่ได้. โดยไม่เหลือแห่ง ตัณหา คือความสละ
ตัณหา, ความวางตัณหา ความปล่อยตัณหา.

อธิบายว่า เมื่อรู้แล้วว่าตัณหาเป็นเหตุแห่งทุกข์ก็ต้องติดดับ
ตัณหาเสียให้สิ้นเชิงจึงจะดับทุกข์ได้.

๔. **ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ**. พระพุทธเจ้าทรง
บรรยายว่าข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์นั้น ทางมีแปดองค์แปด
เครื่องไปพ้นจนกิเลสอันเป็นข้าศึก, กล่าวคือ (๑) สัมมาทิฐิ
(๒) สัมมาสังกัปปะ (๓) สัมมาวาจา (๔) สัมมากัมมันตะ (๕)
สัมมาอาชีวะ (๖) สัมมาวายามะ (๗) สัมมาสติ (๘) สัมมาสมาธิ.

ทางมีแปดองค์แปดที่กล่าว ในที่นี้เรียกตามศัพท์ภาษามคธว่า
“อญฺฐังกิกมรค” (เขียนแผลงอย่างอักษรวิธีไทยว่า “อัฐฐังกิก
มค” หรือตามศัพท์ภาษาสันสกฤตว่า “อษฏฺฐังกิกมรค” (เขียน
แผลงอย่างอักษรวิธีไทยว่า “อษฏฐังกิกมรรค”), มีอธิบายแจง
ออกไปดังต่อไปนี้:-

(๑) **สัมมาทิฐิ**. แปลว่าความเห็นชอบ, โดยตรงได้แก่ความเห็นถูกต้องตามคลองธรรมทุกประการ; โดยอรรถได้แก่ความเห็นว่าเป็นผลดีและร้ายย่อมเกิดแต่กรรม. คือเราทำดีจึงจะได้ดี, ทำชั่วจึงจะได้ร้าย, มีอยู่บางคนคิดเห็นไปเสียว่าการทำดีทำชั่วหากจะมีผลก็ต่อเมื่อมีผู้เห็นเท่านั้น, ฉะนั้นถ้าทำชั่วแล้วและปิดบังมิให้ผู้อื่นรู้ได้ ก็เชื่อว่าอาจได้ผลดี, หรืออย่างน้อยก็ไม่ได้รับผลร้าย, และตรงกันข้าม. ถึงจะทำดีสักปานใดก็ตาม แต่ผู้มีอำนาจวาสนาไม่รู้ไม่เห็น, หรือไม่ชอบตน, ก็อาจไร้บำเหน็จบำนาญได้ คนชนิดนี้นับว่าเป็นผู้มีความเห็นผิดโดยแท้.

(๒) **สัมมาสังกัปปะ**, แปลว่าดำริชอบ, คือไม่ดำริแสหาความสุขสำราญและเพลิดเพลินในทางที่ผิด, ไม่ดำริเนื่องด้วยการผูกพยาบาท.

(๓) **สัมมาวาจา**. แปลว่าวาจาชอบ, ได้แก่วจีสุจริต ๔ ประการ, คือไม่พูดปด ๑ ไม่พูดส่อเสียด ๑ ไม่พูดหยาบ ๑ ไม่พูดเหลวไหล ๑ บรรดาการพูดไม่ตรงกับความจริงทุกสถานจัดว่าเป็น “มุสาวาท”; การพูดยุยงบุคคล ๒ ฝ่ายหรือกว่านั้นให้แตกสามัคคีกัน, ให้ระหองระแหงผิดใจกัน, ให้ระแวงแก่กัน, จัดว่าเป็น “ปิสฺสุณาวาท”; การด่าเขา, การลบถ, ตลอดจนจนถึงกล่าวแตกกัน, ประชด, และนินทาจัดว่าเป็น “ผรุสฺสาวาท”, การพูดเหลว-

ไหลไม่เป็นแก่นสารจัดเป็น “สัมปลาปวาท” การกล่าวยอชมไม่เป็นชั้นจัดว่าเป็นการพูดเหลวไหล, หรืออาจเป็นถึงมุสาวาทด้วยก็ได้.

(๔) สัมมกัมมันตะ, แปลว่าการงานชอบ, ใต้แก่กายสุจริต ๓ ประการ, คือไม่ฆ่าสัตว์ ๑ ไม่ลักทรัพย์ ๑ ไม่ประพฤติผิดในกาม ๑, เรื่องไม่ฆ่าสัตว์เป็นปัญหาอันเคยมีมาแม้แต่ในเมื่อครั้งพุทธกาล, คือมีกัมมผู้วตผลลาค ชอบตั้งกระทู้ถามว่า เมื่อไม่ฆ่าสัตว์ละก็จะได้อะไรเป็นอาหารเล่า? ยังมีอีกจำพวก ๑ ซึ่งมีความปรารถนาจะใคร่ให้ดียิ่ง, ถึงแก่แสดงความเห็นว่า, เพื่อสนับสนุนข้อห้ามมิให้ฆ่าสัตว์นั้น, ควรห้ามการบริโภคเนื้อสัตว์เสียเด็ดขาดทีเดียว, เทวทัตที่แตกออกไปจากคณะพุทธสาวกก็เพราะเหตุมีทิฏฐิเช่นนั้นอย่าง ๑ ข้าพเจ้าเห็นว่าแท้จริงในเรื่องห้ามฆ่าสัตว์นั้นคนโดยมากยังจะมีใคร่เข้าใจนักกว่าพระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายอย่างไร, ส่วนข้อที่ว่าพระเมตตากรรุณาต่อสัตว์ทั้งหลายทำให้ทรงห้ามเช่นนั้น ย่อมเป็นข้อที่เห็นได้โดยง่าย ๆ และคงไม่ผิดด้วย, แต่ยังหาเข้าใจลึกซึ้งเพียงพอไม่. ข้าพเจ้าเข้าใจว่าคงมุ่งถึงการฆ่าสัตว์เพื่อบูชาญเช่นเทวดาตามธรรมเนียมของพราหมณ์ มากกว่าการฆ่าสัตว์เพื่อเป็นโภชนาหารแก่มนุษย์ การฆ่าสัตว์เช่นเทวดาทำให้สัตว์ที่ทำคุณประโยชน์แก่มนุษย์ ถูกปลงชีวิตเสียมากมายโดยไร้ผลดีด้วยประการทั้งปวง, และถ้านึกไปอีกไม่นานจะ

คิดเลยว่าเทวดาจะชอบให้เขาฆ่าสัตว์บูชาเช่นนั้น, ส่วนการกินเนื้อสัตว์เป็นของเนื่องด้วยกฎแห่งธรรมด่าอย่าง ๑, ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงทราบอยู่ว่ายากที่จะยกเสียได้, จึงทรงบัญญัติไว้แต่เพียงว่าไม่ให้ลงมือฆ่าสัตว์เองเท่านั้น, หาได้ทรงห้ามการกินเนื้อสัตว์ไม่, การฉ้อโกงทุกสถาน, เช่นรับฝากหรือเป็นผู้รักษาททรัพย์ของผู้อื่นเอาทรัพย์ไปใช้เสียเอง, ทำเงินและธนบัตรปลอมหรือเขียนใบสั่งจ่ายปลอม, และการล่อลวงให้เขาเข้าทุนทำการค้าขายแล้วและเอาเงินนั้นไปใช้เป็นประโยชน์ ของตนเองเสีย, จัดว่าเป็นอกุศลนาทาน, ส่วนความประพฤติดีกในกามนั้นหมายความว่าไม่จำเพาะแต่ทำชู้กับเมียของผู้อื่น, ถึงการลอบทำชู้กับหญิงสาวที่บิดามารดาหรือผู้ปกครองยังมี ได้ยินยอมยกให้กันนับว่าประพฤติดีกเช่นนั้นเหมือนกัน.

(๕) สัมมาอาชีวะ, แปลว่าเลี้ยงชีวิตชอบ, ได้แก่การเลี้ยงชีวิตในทางสุจริตและในทางถูกธรรมนิยม, การค้าขายสุรายาเมาที่คนเสพย์ติด, การตั้งโรงหญิงหาเงิน, การฆ่าสัตว์ขายเป็นอาหาร, แม้ไม่ผิดกฎหมายแผ่นดินก็ดี, ทางศาสนาจัดว่าเป็นมิจฉาอาชีวะทั้งนั้น: แต่การค้าขายมนุษย์กับการตั้งบ่อนให้คนเล่นการพนัน เป็นผิดทั้งทางพระศาสนาทั้งทางกฎหมายแผ่นดิน.

(๖) สัมมาวายามะ แปลว่าพยายามชอบ, ได้แก่พยายามในทางยังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นและให้เจริญ, และในทางยังบาป

ธรรมไม่ให้เกิดและให้เสื่อมสิ้นไป, ในใจคนเราทุกคนย่อมจะมี
อยู่ทั้งกุศลธรรมและบาปธรรม, เป็นส่วนมากบ้างน้อยบ้าง, เป็น
หน้าที่ของเราทุกคนที่จะพยายามยึดถือส่วน กุศลธรรมที่เรา มีอยู่
แล้วให้คงที่อยู่, และยิ่งให้เจริญขึ้น ได้ด้วยก็ยิ่งดี, และควร
พยายามตัดรอนทอนบาปธรรมที่มีอยู่แล้วให้ลดน้อยลงทุกที, อย่า
ก่อบาปธรรมขึ้นใหม่อีก.

(๗) สัมมาสติ, แปลว่าระลึกชอบ, ได้แก่ระลึกการอัน
ทำให้สงบราคะ, โทษะ, โมหะ, และไม่ระลึกการอันจะยั่ว
ให้เกิดราคะ, โทษะ, โมหะ, ราคะ นั้นอย่างต่ำคือ “กามราคะ”
ได้แก่ความกำหนัดด้วยอำนาจกิเลสกาม, ยังมีราคะอย่างทีละ-
เอียดกว่าอีก ๒ อย่าง, แต่ก็ยังคงจัดว่าเป็นของไม่ดีเหมือนกัน,
คือ “รูปราคะ” ได้แก่ความติดใจอยู่ในรูปธรรม, เช่นชอบใจใน
บุคคลบางคน หรือในพัสดุบางสิ่ง, อีกอย่าง ๑ เรียกว่า “อรูป
ราคะ”, ได้แก่ความติดใจอยู่ในอรูปธรรม, เช่นพอใจในสุข
เวทนาเป็นต้น โทษะ โดยมาก มักแปลกันแต่ย่อๆ ว่า “โกรธ”,
แต่ที่แท้โกรธเป็นแต่ส่วน ๑ แห่งโทษะเท่านั้น; ความคิดร้ายทุก
สถาน, เช่นอิจฉา, พยาบาท, อาฆาต, ปองร้าย, เหล่านี้สงเคราะห์
เข้าในโทษะทั้งนั้น, โมหะ ได้แก่ความหลงเหมือนคน ที่หลับ
ละเมอและโง่งมงาย, รู้เท่าไม่ถึงกาล.

(๔) สัมมาสมาธิ, แปลว่าตั้งใจชอบ, ใจแก่ภาวนาสะกต ใจในทางมักน้อย, ในทางมุ่งดีต่อผู้อื่น, และในทางนำให้คลาย ความหลง, ทำให้ใจนิ่ง, นิ่งแต่อย่างเดียว, แต่ยังไม่ถึงลงไปแท้, เรียกว่า “อุปจารสมาธิ”, คือสมาธิเป็นแต่เฉียดๆ; ต่อเมื่อใจ ทำใจให้นิ่งและถึงลงไปได้จริงๆ จึงเรียกว่า “อัปนาสมาธิ” คือ สมาธิอันแน่นแน่ว.

อริยสัจ ๔ ประการนี้แลเป็นธรรมะที่พระพุทธเจ้าของเรา ได้ตรัสรู้, เรียกว่าบรรลुพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ, คือปัญญา เล็งเห็นความจริงอย่างสำคัญหาที่เปรียบมิได้ เป็นธรรมที่ยังมิได้ เคยมีผู้ใดเล็งรู้เห็นได้ก่อนพระองค์เลย,

ข้อที่เราทั้งหลายควรรู้สึกพระคุณของพระพุทธเจ้าเป็นใหญ่ หลวงคือ เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้ธรรมวิเศษนั้นแล้ว หาได้ทรง สงวนไว้สำหรับจำเพาะพระองค์เองเท่านั้นไม่ ด้วยอำนาจพระ- กรุณาอันกว้างขวางเปรียบเหมือนทะเลใหญ่อันหาฝั่งมิได้, พระองค์ ได้ทรงประกาศสอนธรรมวิเศษนั้นแก่เวไนยนิกรโดยแพร่หลาย, เหมือนประทานสมบัติอันประเสริฐยิ่งกว่า โภกสมบัติ ทั้งปวงไว้ ให้อยู่ติดโลก, เป็นเครื่องค้ำจุนโลกและประโลมใจมนุษย์นิกร ขวักขวายนาน, เป็นสาธารณประโยชน์หาที่เปรียบมิได้.

ฝ่ายเราทั้งหลายผู้ถือตน เป็น พุทธ ศาสนิก ควร เป็น ผู้กอบ ถวายกตัญญูกตเวทิตา, เมื่อรู้สำนักอยู่แล้ว ว่าพระ พุทธเจ้าทรงมี

อุปการคุณแก่เราทั้งหลายมากมายเห็นปานนี้แล้ว, ก็ควรตั้งใจ
 สอนพระองค์ โดยตั้งใจประพฤติดำเนินพระบรมพุทโธวาทโดยเต็ม
 สติปัญญาและความสามารถ. ส่วนผู้ที่มิได้บำเพ็ญโดยเต็มที่เพราะ
 ขาดความเข้าใจนั้น ควรชวนช่วยหาความรู้ในทางศาสนาธรรม
 ให้ยิ่งขึ้น, และเมื่อได้ศึกษาเข้าใจแล้ว, แม้ศรัทธามีอยู่ก็ไม่
 ต้องวิตกเลยในข้อที่จะไม่สามารถปฏิบัติได้, เพราะอะไรก็ไม่
 สำคัญเท่าใจของเราเอง ถ้าใจเรานึกว่าจะปฏิบัติได้ก็คงจะทำได้,
 ถึงแม้แต่จะทำได้เพียงเล็กน้อย ก็ยังดีกว่าไม่ทำเสียเลย, แต่ถ้า
 ใจท้อแท้ก็กลัวว่าจะทำไม่ได้ ก็คงจะไม่ได้อยู่เอง ถ้าปรารถนา
 เป็นคนดีจริง, สมที่เป็นพุทธศาสนิกต้องหมั่นบังคับใจของตน
 เองให้อยู่ในอำนาจ, จนอาจสั่งให้นึกอะไร ได้ตาม ปรารถนา:
 ถึงแม้ในขั้นต้นจะนึกท้อแท้ก็ควรข่มใจ ให้ละความท้อแท้นั้นให้
 จงได้.

ยังมีคนอยู่อีกจำพวก ๑ ที่ค่อนข้างง่วงงวยไปเพราะความ
 เข้าใจว่าตนฉลาด, มักกล่าวว่า จะบำเพ็ญให้เปลืองเวลาทำไม,
 เพราะถึงแม้จะบำเพ็ญเท่าใด ๆ ก็คงไม่มีทางที่จะบรรลุผลแม้แต่
 เพียงเป็นโสดาบัน. สำหรับคนชนิดนี้ควรชักชวนให้รำพึงคิดว่า มี
 ผู้ใดบ้างในโลกนี้ที่ขึ้นไปสู่ที่สูงได้โดยไม่เหยียบบันไดขั้นต่ำก่อน?
 ถึงในทางธรรมก็เช่นกัน. ใครไม่ศึกษาและบำเพ็ญธรรมในขั้นต่ำ ๆ
 ก่อน จะบรรลุถึงธรรมขั้นสูงได้อย่างไรเล่า. การงัดความเพียร

เสียนั้นหาคุณประโยชน์มิได้เลย, คงมิได้แต่ผลร้ายเท่านั้น, แม้แต่จะเพียงเสมอตัวก็ไม่ได้, เพราะกิเลสต่างๆ อันท่องเที่ยวอยู่ในจิตของเราคอยตามกวนอยู่เสมอให้เรากระทำตามใจตัว, และความจริงย่อมมีอยู่ว่าบาปกรรมทำง่ายกว่ากุศลกรรม ฉะนั้นการตามใจตัวจึงมักพาให้เรากระทำบาปกรรมบ่อยๆ แม้โดยไม่ใคร่รู้สึกตัว. ถ้าหากว่ามีความเพียรบากบั่น, หมั่นเพาะกุศลกรรมขึ้นไว้ในสันดาน, ก็เปรียบเหมือนประเทศที่เกณฑ์ทหารและตั้งกองตำรวจขึ้นไว้สำหรับบำรุงบาปธรรมอันเปรียบด้วยผู้ร้ายฉะนั้น.

การข่มกิเลสของเราเป็นกรณีกิจ ไม่จำเพาะต่อตัวเราเท่านั้น, ทั้งเป็นกรณีกิจอันเราควรประพฤติเพื่อประโยชน์ของเพื่อนบ้านด้วย. คนเรา, จะเป็นผู้ถือสัญชาติใดและถือศาสนาใดก็ตาม, ย่อมไม่ชอบและไม่ไว้ใจบุคคลที่ไร้ธรรม, เพราะบุคคลที่ไร้ธรรม เปรียบเหมือนสัตว์ในป่าควาย, ไม่รู้ว่าจะประทุษร้ายใครเมื่อใด, เป็นที่ระแวงสงสัยอยู่เป็นนิตย์. ฉะนั้นถ้าปรารถนาอยู่เป็นสุขสงบในหมู่มนุษย์ เป็นความจำเป็นจริงๆ ที่เราจะต้องประพฤติเป็นผู้อยู่ในศีลในธรรม, เพื่อเพื่อนบ้านคบได้โดยปราศจากความระแวงใจ.

การที่จะประพฤติตนให้อยู่ในศีลธรรม, ก็จำเป็น ต้องมีหลักที่ยึดเหนี่ยวใจให้แน่วในทางศรัทธา, ต้องมีเครื่องเตือนใจให้เฝ้าในทางแสวงหาความรู้ในทางธรรม. ก็สิ่งใดเล่าในโลกนี้

จะมีดียิ่งไปกว่าพระรัตนตรัย? เพราะเหตุใดเล่าจึงเป็นเช่นนั้น?
 เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าได้เป็นผู้ตรัสรู้พระธรรม, พระธรรมนั้น
 พระสงฆ์ได้ทรงจำไว้, และพระสงฆ์เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า:
 พระรัตนตรัยนี้เป็นของหมดจดอุดมเลิศในโลก, ย่อมเป็นไป
 พร้อมเพื่อ ความหมดจดอย่างยิ่งแก่สัตว์ทั้งหลายผู้เลื่อมใสแล้วผู้
 ไกรซึ่งความหมดจดแก่ตน, ผู้ปฏิบัติโดยชอบ, ผู้ใดถึงพระ-
 รัตนตรัยว่าเป็นสรณะแล้ว, มาเห็นอริยสัจทั้งสี่ด้วยปัญญาอัน
 ชอบ, นับว่าได้ประสบสรณะอันทำให้สบายใจอย่างยิ่ง, เพราะอาจ
 จะได้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง, ดังนี้แล.

จบ.

คำอธิบายศัพท์

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

หน้า ก. ภาพมณฑลสูตร หรือมณฑลสูตรคำฉันท์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์ตามเนื้อความ ซึ่งมีมาในคัมภีร์ หนึ่งแห่งพระไตรปิฎก คือพระสุตตันตปิฎก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเป็นคำประพันธ์ชนิดอินทวิเชียรฉันท์ และภาพย่นบังการที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นก็ด้วยมีพระราชประสงค์ จะทรงแจกให้เป็นทีระลึกแก่พระประยูรญาติและพระสหายในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาของพระองค์ มณฑลสูตรคำฉันท์มีเนื้อความกล่าวถึงสิ่งที่เป็นมณฑล ๓๘ ประการ ซึ่งถ้าหากผู้ใดสามารถประพจน์ปฏิบัติได้แล้วก็จะเป็นที่สรรเสริญของคนทั้งหลาย และมีแต่เจริญ ๆ ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

อันโตชน คนภายใน คือคนในตระกูล เช่นบุตรภรรยา คนใช้ ฯลฯ

ธรรมบรรยาย สอน แสดง หรือชี้แจงเรื่องของธรรมะ

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ปจฺฉา คำถาม

ตรัสรู้ รู้แจ้ง

ศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใส

หน้า ข. ประทีป ตะเกียง โคม

อนุศาสน์ คำสอน คำชี้แจง

เทศนาเสือบ้า เป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น

เพื่อสั่งสอนเสือบ้าในวันประชุมเสือบ้าไหว้พระ ณ

วันเสาร์ เมื่อแรก ๆ ทั้งคณะเสือบ้าขึ้นและแสดง

เป็นคราว ๆ ระหว่าง ๒๕ เมษายน ๒๔๕๗ ถึง

๒๘ สิงหาคม ๒๔๕๘ เป็นหนังสือที่อธิบาย

พระพุทธศาสนาโดยแจ่มแจ้ง แบ่งเป็นกัณฑ์ ๆ

มีทั้งหมด ๑๘ กัณฑ์

กัณฑ์ เรื่องหรือหมวดตอนส่วนของเรื่อง

จตุราริยสัจ จตุร (สี่) + อริย (ประเสริฐ) + สัจ

(ความจริง) ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ

เป็นชื่อธรรมสำคัญหมวดหนึ่งในพุทธศาสนา มี

สี่ข้อคือทุกข์ ทุกขสมุทัย (ที่เกิดแห่งทุกข์ ทุกข

นิโรธ (ความดับทุกข์) และมรรค (ทางแห่ง

ความทุกข์)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

พิสดาร ละเอียก

นักธรรม ผู้รู้ธรรม ผู้สอบความรู้ธรรมได้ตามหลัก
 สูตรที่กำหนดไว้ มีสามชั้นคือชั้นตรี ชั้นโท
 ชั้นเอก

อัตโนมติ ความเห็นส่วนตัว ความเห็นโดยลำพัง
 ตนเอง

หน้า ค. ขันติ ความอดทน ความอดกลั้น

ญาติพลี และมิตรพลี ให้แก่ญาติ และมิตร

พระรัตนตรัย แก้วสามดวง คือ พระพุทธ พระธรรม
 พระสงฆ์

สักการบูชา เคารพนับถือ และบูชา

การวะ ความเคารพ

โอสธณัน ยะอุดมประเสริฐศรี ยอันประเสริฐ
 สุก ไม่มียาขนานอื่นจะดีกว่า (โอสธ = ยา
 + อนันยะ = ไม่มีอื่น)

เกอกุล ช่วยเหลือ

กะ ใช้แทนคำว่าแก่เป็นคำที่มีเสียงกร่อนมาจาก แก่
 ชาติรี โลก พันดิน

อุปัตถ์ ภัย

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ทุษ โทษ ความชั่วร้าย ความไม่ดี ไม่เป็นมงคล
 ทุกขะ โศกสรรพะ ทุกข์โศกทั้งปวง (สรรพะ=ทั้ง
 หมก ทั้งปวง)

เดชขจรจาย อำนาจ (ของพระพุทธรองค์) มีอยู่
 ทั่วไป

หน้า ง. อุบัติเหตุอันทุษะ ภัย ซึ่งเป็นที่เกิดของโทษ (จน =
 คำจน)

ประจุม ลุกขึ้นต้อนรับเพื่อเป็นการแสดงการวะการ
 ลุกขึ้นยืนในเมื่อผู้อื่นมา ถือว่าเป็นการให้เกียรติ
 แก่ผู้นั้น

บร ฝ่ายอื่น ฝ่ายที่ไม่ดี หรือฝ่ายตรงข้าม
 บรทุษะ ความชั่วร้ายที่จะได้รับจากฝ่ายอื่น
 โรคะพาธ ความเจ็บไข้

บรมนามาภิไธย (บรม + นาม + อภิไธย) พระ
 นามพระเจ้าแผ่นดิน

ปร ย่อมาจาก ประเมนทร์ หรือ ประมินทร์แปลว่า ผู้
 เป็นใหญ่ยิ่ง

หน้า ๑. พุทธศาสนบัณฑิต ผู้รู้พุทธศาสนาดี

พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ปัญญาถึงความ

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

จริงอย่างสำคัญ หาที่เปรียบมิได้เป็นความจริงที่
พระพุทธรูปท่านนั้นจะพึงรู้เห็นได้ คัมภีร์พระพุทธร-
ศาสนากล่าวว่าได้เคยมีพระพุทธรูปก่อนพระพุทธรูปเจ้า
องค์ปัจจุบัน (คือพระโคตมพุทธ) มาแล้ว ๖
พระองค์ คือ:-

๑. พระวิปัสสี
๒. พระสิขี
๓. พระเวสสภู
๔. พระกัสสป
๕. พระกกุสันธ
๖. พระโกณฑกมน

พระพุทธรูปองค์ต่อไปคือพระอริยมฤคเตย หรือที่
ชาวพุทธไทยเรียกกันว่าพระศรีอารยเมตไตรย

พญามาร พญามารที่มาแย่งบัลลังก์พระพุทธรูปเจ้าเรื่อง
มีดังนี้คือ เวลาเย็นวันหนึ่ง คือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ
เดือน ๖ ก่อนพระพุทธรูปศักราช ๔๕ ปี ซึ่งเป็น
วันที่พระพุทธรูปเจ้าจะตรัสรู้ในวันนั้น พระพุทธรูปเจ้าประ
ทับบนบัลลังก์ ปุด้วยหญ้าคาเป็นอาสนะ ภาย
ใต้ร่มไม้มหาโพธิ์ใกล้แม่น้ำเนรัญชรา ในตำบล

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

คยา พระองค์ตั้งพระทัยแน่วแน่ว่า ตราบใดที่ยัง
ไม่ได้ตรัสรู้ จะไม่ลุกขึ้นไปจากแท่นหม้ายกาน
ขณะนั้นมีพญามารตนหนึ่ง ชื่อว่า วสวัตติมาร
ที่ข้างชื่อศิริเมชลียกพลเสนามารมาแย่งบัลลังก์
เทพยดาทั้งหลายที่เสด็จมาเฝ้าพระพุทธเจ้าต่าง
สะกุกตากใจกลัวภัยที่จะได้รับจากพญามาร ก็พากัน
หนีไปหมด พระพุทธเจ้าทรงอ้างว่าพระองค์ทรง
บำเพ็ญบารมี (บารมีคือคุณสมบัติอันยอดเยี่ยม มี
๑๐ ประการ จำแนกออกไปเป็น ๓ ชั้น คือ
บารมี ๑๐. อุปบารมี ๑๐. และปรมัตถบารมี
อีก ๑๐. รวมเป็น ๓๐ หรือที่เรียกกันว่าสมตัง
สบารมี ได้แก่

๑. ทาน การให้ทาน
๒. ศีล การถือศีล
๓. เนกขัมม การสละ
๔. ปัญญาความรอบรู้
๕. วิริยะ ความเพียร
๖. ขันติ ความอดทน
๗. สัจจะ ความถื่อมั่นในความจริง

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

๘. อธิษฐาน ความตั้งใจแน่วแน่

๙. เมตตา ความอยากให้ผู้อื่นเป็นสุข

๑๐. อุเบกขา ความไม่ยินดียินร้าย) ๓๐ ทัก นับ
ชาติไม่ถ้วน จึงควรได้ประทับบัลลังก์นั้น และ
ทรงประกาศแก่นางพระธิดาขอให้เป็น พยาน ใน
การบำเพ็ญบารมีมาแล้ว ในที่สุดก็บันดาลให้เกิด
มีนางพระธิดาผู้ขึ้นมาจากแผ่นดิน รับสมอ้างว่า
พระมหาบุรุษทรงบำเพ็ญกุศล และกรวดน้ำลงบน
แผ่นดิน นางได้รับน้ำกรวดไว้ในผมทั้งนั้น แล้ว
นางก็รีตมวয়ผมให้เกิดเป็นธารน้ำหลังไหลท่วมหมู่
พญามารจนต้องพ่ายแพ้ นางพระธิดานี้เขาทำเป็น
รูปเทพธิดารีตมวयผมเป็นธารน้ำ ทุกรูปที่เชิง
สะพานผ่านพิภพลีลา เรื่องพญามารนี้เป็นเพียงข้อ
อุปมา แท้จริงพญามารคือกิเลสตัณหา ได้แก่ความ
โลภ ความโกรธ ความหลง และความอยาก

อัสจรรย แปลก ประหลาด

ระอา เบื่อ หมดกำลังใจ

คมในฝัก ตามพจนานุกรมอธิบายไว้ว่า ช้อนความ
รู้ความสามารถไว้อย่างใน ไม่อวดฉลาด เป็นคำ

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

เปรียบคนที่ฉลาดมีกิริยาสงบเสงี่ยมเหมือนคนใน
 ฝัก แต่ในที่นี้ หมายความว่าถึง คนที่ไม่เข้าใจอะไร
 ก็สร้างทำเป็นเข้าใจ เพราะเกรงว่าจะถูกเขานินทา
 ว่ารู้^{ขึ้น}ตน

หน้า ๒ ดูแคลน ดูหมิ่น ดูถูกว่าไม่ดีจริง ไม่เก่งจริง

รำพึง คิดถึง ไคร่ครวญ

นักเทศน์ ผู้ชำนาญในการเทศน์

คฤหัสถ์ ผู้ครองเรือน ผู้ไม่ใช่กับบวช

สรุป รวมความ รวบรวมเอาแต่ใจความ

หน้า ๓ เบาะแส หลักแหล่ง ร่องรอย

คำนึง คิด

ปาฏิหาริย์ สิ่งที่น่าอัศจรรย์ เช่นการแสดงฤทธิ์ซึ่ง

พนักวิสัยชนสามัญจะทำได้

เสวยพระชาติ เกิด (ราชาศัพท์ใช้เฉพาะสำหรับ
 พระโพธิสัตว์)

ปฏิสนธิ เกิด เกิดใหม่

กรรม ท้อง (ของหญิงที่มีสามีแล้ว)

อัคมเหสี มเหสีเอกของพระเจ้าแผ่นดิน

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ศากยราช พระราชาของชนเผ่าศากย ปัจจุบันก็ยังมียุ
ชนเผ่าศากยในประเทศเนปาลและส่วนมากของ
ชนเผ่าศากยก็ยังนับถือพระพุทธศาสนา
กบิลพัสดุ์ เมืองหลวงของแคว้นสักกะ (ศากย) อยู่
ในประเทศอินเดียตอนเหนือ

ทรงพระดำเนิน เดิน

หน้า ๔ สนวนลุมพินี สถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าประสูติ ตั้งอยู่
ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์ และกรุงเทวทหะ
ศิลปศาสตร์ ตำราว่าด้วยวิชาความรู้ มี ๑๘ ประ-
การ คือ

๑. ศึกษา วิชาว่าด้วยสรรพัญญะ และการ
ผสมอักษรของคัมภีร์เวททั้งหมด
๒. กัลป์ วิชาว่าด้วยการประกอบพิธีกรรมต่างๆ
๓. วैयाकरण วิชาไวยากรณ์
๔. นิรุกต วิชาว่าด้วยการนิยาม ความหมายของ
คำในคัมภีร์เวท
๕. ไชยติษ วิชาดาราศาสตร์
๖. จนนท วิชาประพันธ์

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

๗. ฤคเวท การศึกษามนตร์เพื่อสฤติและบูชา
พระเจ้า
๘. ยชุรเวท การศึกษาคำสวดเพื่อประกอบพิธี
บูชาัยญ
๙. สามเวท การศึกษาคำฉันท์ที่ใช้สวดในพิธี
โสเมัยญ
๑๐. อถรวเวท การศึกษามนตร์และคาถาอาคม
ต่าง ๆ
๑๑. มีมัสสา การศึกษาปรัชญาระบบมีมังสา
๑๒. นุยาย การศึกษาปรัชญาระบบนุยาย
๑๓. ธรรมศาสตร์ วิชากฎหมาย
๑๔. ปุราณ การศึกษาคำภีร์โบราณ
๑๕. आयुรเวท วิชาแพทย์
๑๖. ฌนุรเวท วิชายิงธนู
๑๗. กนุรรวเวท วิชาคนตรีและร่ายรำขับร้อง
- และ ๑๘. อรรถศาสตร์ วิชาเศรษฐศาสตร์ (จากพจนานุกรมภาษาสันสกฤต ชื่อ อาทรศ ศพทโกษ

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

โดยบัณฑิตรามจันทร ปาฐก โรงพิมพ์ศรีคง
คาปุตตากุลย คายฆาฏพาราณสีอินเดีย)

บรรพชา บวช

พระอินทร์ เป็นเทวราชผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้น
ดาวดึงส์ กายสีเขียว ชอบถือวชิร (สายฟ้า) เป็น
อาวุธ มีวิมานและรถ ชื่อเดียวกันว่าเวชยันต์
หรือไพชยนต์ มีช้างสามเศียรเป็นพาหนะชื่อ
เอราวัณ (หรือไอราวัณ ไอราพต) สารถีชื่อ
มาตุลี ช่างชื่อวิศวกรรม (หรือวิสสุกรรม วิษณุ
กรรม เวสสุกรรม) มีแท่นที่ประทับชื่อบัณฑุ-
กัมพล มีมเหสี ๔ นาง คือ สุจิตรา สุชาดา
สุธรรมา สุนันทา มีอุทยานสี่แห่งคือ นันทวัน
อยู่ทางทิศตะวันออก ปรุสกวัน อยู่ทางทิศใต้
จิตรลตาวัน อยู่ทางทิศตะวันตก และสักกวัน อยู่
ทางทิศเหนือ (จากไตรภูมิพระร่วง)

พระพรหม ชื่อพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลกตามศาสนา
พราหมณ์ พระพรหม มีสี่กายแดง สีพักตร์
แปดกร ถือธารพระกร (ไม้เท้า) ๑ ข้อนสำหรับ
หยอกเนยในไฟ ๑ หม้อน้ำ ๑ กัมภีร์พระเวท ๑

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

มีประจำคล่องคอ มีธนูเป็นอาวุธ มีหงส์เป็นพาหนะ ที่สถิตเรียกว่าพรหมพยุหยา หรือสวนพระพรหมอยู่ในพรหมโลกมีมเหสีชื่อ พระสรัสวती เรื่องของพระอินทร์พระพรหมอยู่ในเทววิทยาของอินเดีย ปัจจุบันนักศึกษามักลงความเห็นว่าเป็นเรื่องที่โบราณเปรียบเทียบหรือสมมุติขึ้น เพื่อสอนให้คนเลิกประพฤติชั่ว หันมากระทำแต่ความดี

ฉัตร เครื่องสูงทำเป็นชั้น รูปร่างคล้ายร่มใช้สำหรับปักเป็นเกียรติยศ

ไตรครอง ไตรจีวรที่พระสงฆ์ใช้เวลาบวช คือผ้าสามอย่าง ได้แก่อันตรวาสก (สบง) หรือผ้าห่มอุตรวาสก (จีวร) หรือผ้าห่ม และสังฆาฏิ (ผ้าทาบ) เรียกสั้นๆ ว่า ผ้าไตร หมายความว่าผ้าสำหรับพระภิกษุ

บาตร ภาชนะของนักบวชใช้รับอาหารที่มีผู้ให้
ผจญ สู้รบ

นางพระธรณี นางพระธรณีที่บันทาลให้น้ำไหลท่วมพญามารถึงแก่ต้องพ่ายแพ้ (ดูในเรื่องพญามารผจญพระพุทธรเจ้า)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

มหัศจรรย์ แปลกประหลาดมาก น่าพิศวงมาก
 กวี นักปราชญ์ ในศิลปการประพันธ์ จำแนกเป็น
 ๔ คือ

๑. จินตกวี แต่งโดยความคิด
๒. สุตกวี แต่งโดยได้ฟังมา
๓. อรรถกวี แต่งโดยความจริง
๔. ปฏิภาณกวี แต่งโดยไหวพริบ เช่น
 กลอนสท

หน้า ๕. ขัตติยะ พระเจ้าแผ่นดิน (สันสกฤต เป็นกษัตริย์)
 ยุทธศาสตร์ วิชาการรบ
 รัฐประศาสนศาสตร์ วิชาว่าด้วยการปกครองบ้าน
 เมือง

ครอง ดำรงไว้ ตั้งไว้ ทรงไว้
 ฌราวาสวิสัย ชีวิตผู้มีเหี้ยมเรื้อน
 พระเจ้าจักรพรรดิราชาธิราช พระราชาธิราช พระ-
 เจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่ มีเมืองขึ้นมาก
 อภิเชกสมรส อภิเชก (การรดน้ำ) + สมรส (การ
 แต่งงาน) การแต่งงานโดยการทำพิธีรดน้ำ

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ปราสาท เรือนมียอดโดยเฉพาะ เป็นที่ประทับของ
พระเจ้าแผ่นดิน

วิจิตร งดงามยิ่ง

ศฤงคาร สิ่งชั่วให้เกิดกามารมณ์

บริวาร ผู้แวดล้อม ผู้รับใช้ หรือผู้ห้อมล้อมติดตาม
คณานารี คณา (พวก เหล่า) + นารี (ผู้หญิง)
พวกผู้หญิง

โลกียกามบริโภค โลกีย (ธรรมดาโลกอย่างชาว
โลก) + กาม (ความใคร่ความอยาก) + บริโภค
(ปรนเปรอเสพ) รวมกันแปลว่าปรนเปรอความ
ใคร่ตามวิสัยของชาวโลก หมายความว่าถึงเพลิด
เพลิดหมกมุ่นอยู่ใน กามคุณารมณ์ คือรูปที่
เสียงเพราะ กลิ่นหอม รสอร่อย และได้รับการ
สัมผัสถูกต้องสิ่งที่พอใจอันเป็น อารมณ์ที่สนุกของ
ปุถุชน

โลกุตระสุข โลก + อุตระ (เหนือ) เหนือโลกพ้น
วิสัยของโลก โลกุตระสุข แปลว่าความสุขเหนือ
โลก หรือความสุขพ้นจากโลก หมายความว่าถึง
ความสุขที่วิเศษกว่าความสุขทางโลก เป็นความ

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

สุขที่ปราศจากกิเลส ยังยืนไม่มีทุกข์เจือปน ผู้ที่มีสุขชนิดนี้ได้ คือพระอรหันต์ ไม่ต้องเวียนตายเวียนเกิด เพราะพุทธศาสนาถือว่าการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ย่อมระคนด้วยทุกข์

ประณีต ที่ ตีลัง ละเอียด

โลกียสุข โลกีย (เกี่ยวกับโลก ทางโลก ธรรมดาโลก) + สุข ความสุขทางโลก ความสุขของชาวโลก ความสุขของคนธรรมดาสามัญ ซึ่งไม่ยั่งยืน เกิดแล้วก็เสื่อมไป แล้วก็เกิดทุกข์

หน้า ๖. ดำรง ทรงไว้ ตั้งไว้ ทำให้คงอยู่

ชนมายุ อายุ

ผนวช แปลงมาจากคำว่า “บวช” (ภาษาเขมร)

หน้า ๗. มัชฌมประเทศ ประเทศอินเดีย

นิรฺครนฺถ์ นิรฺ (นอกเหนือ ปราศจาก) กรนฺถ์ (บ่วง เครื่องพันธนาการ) นิรฺครนฺถ์ ผู้ปราศจากแล้วซึ่งเครื่องพันธนาการ หมายถึงผู้สำเร็จแล้ว เช่นเดียวกับคำว่า “อรหันต์” ของชาวพุทธ

ศาสดา อาจารย์ผู้อบรมสั่งสอน ผู้ตั้งศาสนา

หน้า ๘. ข้าของ คุณเคย เชี่ยวชาญ ชำนาญ

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

บรรลु ถึง

ปรพรม พระผู้เป็นเจ้าอันใหญ่ยิ่ง หมายถึงภาวะ
แห่งความหลุดพ้นอันเป็นความสุขชั้นสุดยอดแห่ง
การปฏิบัติตามลัทธินิรฺครนฺต์ คล้ายๆ นิพพานใน
พระพุทธศาสนาหรือเหมือนปรมาตมฺัน ในศาสนา
พราหมณ์ ผู้ที่ได้บรรลุแล้วจะไม่ต้องกลับมา
เวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

โยคี ผู้ปฏิบัติตามหลักโยคะ (หลักปฏิบัติทางกาย
และใจเพื่อขจัดเกลากิเลสตัณหา)

บังสุกุล ผ้าที่กองอยู่ตามฝุ่น ตามขยะ ตามป่าช้า
บังสุกุลจีวร จีวรที่นักบวชหามาได้โดยไปเที่ยวเก็บ
เอาผ้าที่เขาทิ้ง หรือผ้าห่อศพตามป่าช้ามาซักฟอก
ให้สะอาด แล้วเย็บปะติดต่อกันจนเป็นผืนผ้าพอ
นุ่งห่มได้แล้วจัดการย้อมผาต สำหรับใช้นุ่งห่ม
ต่อไป

บริโภค กิน

ภตฺตาหาร (ภตฺต + อาหาร) อาหารคือข้าว

จำเพาะ เฉพาะ

ทุกฺกริยา กิจกริยาที่ทำได้โดยยาก ได้แก่การทำ
ความเพียรเพื่อบรรลุธรรมวิเศษ คือ ธรรมานกาย

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ด้วยวิธีต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่นิยมกันว่า จะทำให้ใจ
หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ เป็นต้นว่ากลั่นลมหายใจ
ออกอาหาร ฯลฯ พระพุทธองค์ไม่ทรงสรรเสริญ
การกระทำเช่นนั้น

ไยดี พอใจ ยินดี

ทรุดโทรม ร่วงโรย

มโน จิต

ลามก สกปรก ชั่ว

กามคุณารมณฺ์ แปลว่าอารมณ์ในทางกามคุณ กามคุณ
คือ รูปดี เสียงเพราะ กลิ่นหอม รสอร่อยและ
ได้รับการสัมผัสถูกต้อง สิ่งที่น่าพอใจ อารมณ์หรือ
ใจที่เพลิดเพลิน หมกมุ่น ใน ๕ สิ่ง นี้เรียกว่า
กามคุณารมณฺ์

ปุตุร ปุตุ = ชื่อของนรกขุมหนึ่ง

ตุรา = เป็นธาตุ แปลว่าช่วยไขรอดพ้นภัย หมายถึง
ถึงผู้ที่ช่วยให้รอดพ้นจากภัยแห่ง ขุมนรก ที่ชื่อ
ว่า ปุตุ เพราะฉะนั้นลูกชายผู้ช่วยพ่อจึงเรียกว่า
ปุตุร (ปุตุ + ตุรา = ปุตุตร (๑))

สมพาส การอยู่ร่วม การร่วมประเวณี

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

บุญกิริยา การกระทำที่ก่อให้เกิดบุญขึ้น

สมาธิ การสำรวมใจให้แน่วแน่ การมีจิตเพ่งเล็งแน่ว
แนวยู่ในสิ่งใด โดยเฉพาะการฝึกจิตพรหมจรรย์ การประพฤติปฏิบัติอย่างพรหม คือ
มีชีวิตเป็นนักศึกษาเพื่อค้นหาปรมัตถ์ ซึ่งหมายถึง
การละเว้น จากการกระทำอันก่อให้เกิดกิเลสตัณ-
หาต่าง ๆ ถ้วน

กำจัด ขบไล่ ทำให้หมดสิ้นไป

เข้าถึงสำคัญต่อพรหมจรรย์ การค้นหา

หน้า ๕ บำเพ็ญ ปฏิบัติ

ตบะ การบำเพ็ญเพื่อให้กิเลสเบาบาง ธรรมชาติ แปล
ว่าการเผาผลาญ ในที่นี้หมายถึงการเผาผลาญกิเลส
ตัณหาให้หมดสิ้นไป ได้แก่การบำเพ็ญศาสนกิจ
ต่าง ๆ

ทิกัมพร ทิก (ฟ้า) + อมพร (เครื่องนุ่งห่ม)

แปลว่าผู้นุ่งห่มห่มฟ้าคือคนเปลือยได้แก่นักพรต
พวกหนึ่งแบบชีเปลือย

ศาสนธรรม คำสั่งสอนตามลัทธิศาสนา

ทัพสัมภาระ อุปกรณ์ ส่วนประกอบ

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

หน้า ๑๐ เลื่อมใส มีจิตยินดี เห็นชอบด้วย มีความเชื่อถือ
 ปาโมกษ์ ผู้เป็นหัวหน้า ผู้เป็นประธาน
 สัมมาสัมพุทโธ ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง

หน้า ๑๑ อุตสาหะ ความบากบั่น ความขยัน ความอดทน
 วิริยภาพ ความเพียร

กามสุขัลลิกานุโยค ความพัวพันในกาม
 อรุเวลา ชื่อตำบลหนึ่งอยู่ในแคว้นมคธ เป็นสถานที่
 ซึ่ง พระพุทธเจ้าทรงเลือกเป็นที่ประทับบำเพ็ญ
 ภาวนา และทรมานพระกายโดยวิธีต่าง ๆ อย่าง
 เกร่งกรัด เพื่อหาทางที่จะตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด
 อรุเวลาอยู่ใกล้ ๆ พุทธคยา (สถานที่ตรัสรู้) ใน
 แคว้นพิหาร ประเทศอินเดีย

มคธ ชื่อแคว้นใหญ่ในอินเดียครั้งพุทธกาล มีเมือง-
 หลวงชื่อราชคฤห์บัดนี้เรียกว่าแคว้นพิหาร
 รมณีสถาน รมณีย (น่าสนุก พึงใจ งาม) + สถาน
 ที่อันน่าบันเทิงใจ

ธาร ลำธาร ทางน้ำไหล

อัททิลมถานุโยค อัทท (คน) + กิลมถ (ลำบาก)
 + อนุโยค (การทำความเพียร) การทำความเพียร
 ที่ทนให้ลำบาก การทรมานตน

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ทุกข์เวทนา ทุกข์ (ความทุกข์) + เวทนา (ความรู้
สึก) รวมแปลว่าความรู้สึกรู้สึกทุกข์ รุสึกรู้สึกเจ็บปวด

หน้า ๑๒ ฉาน ความรู้แจ้งเห็นจริง ได้แก่ปัญญา (สันสกฤต
ว่า ญาณ)

ทางกลาง ทางที่ดำเนินไปสู่ความดับแห่งทุกข์หลีกพ้น
จากทางที่ย่อนนัย คือไม่บำรุงความสุขมากเกินไป
และถึงนัย คือไม่เป็นการทรมานตัว เป็นทาง
ที่พระพุทธเจ้าเคยเดินมาแล้ว ทางกลางนี้ ได้แก่
มรรค ๓ นั้นเอง คือ

๑. ความเห็นชอบ
๒. ความดำริชอบ
๓. เจรจาชอบ
๔. ทำการงานชอบ
๕. เลี้ยงชีพชอบ
๖. ทำความเพียรชอบ
๗. ระลึกชอบ
๘. ตั้งใจชอบ

บัญญัติคำนี้ บัญจ (ห้า) + วักคิย (พวก หมู่) หมายถึง
ถึงหมู่ภิกษุ ๕ รูปที่ได้เป็นเพื่อน และอุปฐาก

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

พระพุทธองค์เมื่อยังทรงบำเพ็ญ ทุรกิรียามี ชื่อว่า
อัญญาโกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหามานะ และ
อัสสชิ

หน้า ๑๓ อสีปตนมฤคทายวัน ชื่อป่า ซึ่งเป็นสวนกว้างอยู่ใกล้
เมืองพาราณสี เดิวนั้นเรียกว่า สารนาถ เป็นสถานที่
ที่ซึ่งพระพุทธเจ้าหลังจากตรัสรู้แล้วเล็กน้อย ได้
เสด็จไปเทศนาสั่งสอน บัญ จวัก คีร์ ให้สำเร็จเป็น
พระอรหันต์ การเทศนาสั่งสอนครั้งนั้นเป็นปฐม-
เทศนา (การเทศนาครั้งแรก)

พาราณสี เมืองหลวงของแคว้นกาสิสมัยโบราณ
ราตรี กลางคืน

วิสาขบุรณมี วันเพ็ญเดือนหก (บุรณมี=วันเพ็ญ)
วิสาขนักษัตรฤกษ์ วิสาข (ชื่อดาวฤกษ์ที่ ๑๖ และ
ชื่อเดือนที่ ๖ แห่งจันทรคติ) + นักษัตรฤกษ์
(ดาวฤกษ์)

พระจันทร์เสวยวิสาขนักษัตรฤกษ์ พระจันทร์โคจร
มาถึงดาวฤกษ์ดวงหนึ่งชื่อวิสาขะ

อิทธิ อำนาจ

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ปาฏิหาริย์ ความอัศจรรย์ เช่นการแสดงฤทธิ์ ซึ่ง
 พันวิสัยชนสามัญจะทำได้

อิทธิปาฏิหาริย์ การแสดงฤทธิ์อันพันวิสัยสามัญชน
 เช่น คนเดียวนิรมิตให้เป็นคนมาก และคนมาก
 ให้เป็นคนเดียว ล่องหน ก่อหายตัวได้ ดำดินได้
 เดินน้ำได้ เหาะได้ จัดเป็นอิทธิปาฏิหาริย์

อรรถกถาจารย์ อาจารย์ผู้ชี้แจงอธิบายเรื่องราวใน
 คัมภีร์

อุปมา เปรียบเทียบเพื่อให้เข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น
 จินตกวี ผู้สามารถในการแต่งร้อยกรองตามแนว
 ความคิดของตนเอง

วีรบุรุษ ชายที่กล้าหาญ

กวีนิพนธ์ คำประพันธ์ที่กวีแต่ง

หน้า ๑๔ โบราณจารย์ ผู้สอนวิชาสมัยโบราณ
 รจนา แต่ง

พล กำลัง ทหาร

ศรีเมขล ชื่อช่างทรงของวสวัตตีमार ที่มาผจญพระ
 พุทธเจ้า ณ โปธิบัลลังก์

บริวาร ผู้แวดล้อม ผู้บ้ใช้ หรือผู้ห้อมล้อมติดตาม

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

บารมี คุณสมบัติอันยอดเยี่ยม คุณความดีที่ได้บำ-
เพ็ญมา

บารมี ๑๐ ทาน ศีล เนกขัม (การออกบวช) ปัญญา
วิริยะ ขันติ สัจจะ อริฐาน เมตตา อุเบกขา
บารมี ๑๐ นี้เรียกเป็นคำศัพท์ว่า ทศบารมี
(โปรดดูหน้า ๑๕ ด้วย)

กิเลสคาม กิเลส (เครื่องเศร้าหมอง) + กาม
(ความใคร่) รวมกันแปลว่าความใคร่ที่ทำให้
เศร้าหมอง ได้แก่ โลภะ (อยากได้) โทสะ
(โกรธ) โมหะ (หลง) เป็นต้น กิเลสคามเป็น
ตัวมารเพราะเป็นโทษล้างผลาญคุณความดีและทำ
ให้เสียคน

เสนามาร ทหารในกองทัพของพญาวสวัตติมาร หมายถึง
ถึงกิเลสอื่น ๆ

อดีตกาล เวลาที่ล่วงมาแล้ว

กิเลส อารมณ์ที่เกิดขึ้นในใจ และทำให้เศร้าหมอง

หน้า ๑๕ ธรรมวิภาค เป็นชื่อหนังสือธรรม ที่สมเด็จพระ-
มหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงพระ
นิพนธ์ขึ้น เพื่อใช้เป็นหนังสือเรียนของภิกษุ

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

สามเณร และผู้ที่ใคร่ศึกษาพุทธศาสนาธรรม=คำ
สั่งสอนของพระพุทธเจ้าวิภาค=การจำแนกแยก
ออก การอธิบาย

ปริจเฉท ข้อความที่กำหนดเป็นตอน ๆ

หน้า ๑๖ มหาภิเนษกรรมณี มหา + อภิ + นิษ + กรรมณ
=การก้าวออกอย่างยิ่งใหญ่ หมายถึงการเสียสละ
ครั้งใหญ่ คือการละโลกออกบวช

บรรพชิต นักบวช

ปฏิบัติ ทางดำเนิน ความประพฤติ

วิการ พิการ ความผันแปร

โพธิสัตว์ สัตว์ที่อยู่ในโพธิ หมายถึงท่านผู้ที่จะ
ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

พระอรหันต์ ผู้สำเร็จธรรมวิเศษสูงสุดในพระพุทธ
ศาสนา ผู้บรรลุพระนิพพาน พระพุทธเจ้า

ไสยศาสตร์ ศาสนापราหมณ์ (ดูหน้า ๘ บรรทัด
แรก)

ทวิชะ แปลว่า ผู้เกิดสองหน ได้แก่แก่นกหรือพราหมณ์
ในที่นี้หมายถึงพราหมณ์และสมณะ (คือเกิดจาก
กรรมมารดาหน ๑ เกิดเมื่อบวชอีกหน ๑)

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

หน้า ๑๗ ทศพิธราชธรรม ธรรมะของพระราชาผู้ปกครอง
ประเทศพึงปฏิบัติ เพื่อความยิ่งใหญ่ในพระเกียรติ
และความสุขสันติของอาณาประชาราษฎร์ มี ๑๐
ประการคือ

๑. ทาน การให้ปัน
๒. ศีล การสำรวมกายตามข้อห้ามทางศาสนา
๓. บริจาค การสละสิ่งของ
๔. อาชชวะ ความซื่อตรง
๕. มัททวะ ความอ่อนโยน
๖. ตบะ การบำเพ็ญเพื่อให้กิเลสเบาบาง
๗. อักโกธะ ความไม่โกรธ
๘. อวิหิงสะ ความไม่เบียดเบียน
๙. ขันติ ความอดทน
๑๐. อวิโรธน์ ความไม่ประพฤติดุคทำนองคลอง
ธรรมที่ดี

อนุเคราะห์ เอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือ

ไตรทวาร ไตร (สาม) + ทวาร (ประตู) หมายถึง
กาย วาจา และใจ

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

อุโบสถ สถานที่ที่พระสงฆ์ทำสังฆกรรม มีแสง
ปาติโมกข์เป็นต้น มักเรียกอุโบสถหรือตักเรียกว่า
โบสถ์

วิหาร ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปคู่กับโบสถ์
การเปรียญ คือศาลาวัดสำหรับพระสงฆ์แสดงธรรม

หน้า ๑๘ นิติธรรม หลักกฎหมาย

สงเคราะห์เข้า รวมเข้า

หน้า ๑๙ มัชฌิมนิกาย ชื่อนิกายที่สองแห่งพระสุตตันตปิฎก
ในที่นี้หมายถึงนิกาย หรือลัทธิกลางคือนิกายเถรวาทหรือหินยาน ซึ่งแพร่หลายอยู่ในประเทศไทย
พม่า กัมพูชา ลังกา ลาว และอินเดี

สมถภาวนา สมถ (ความสงบจิต) + ภาวนา
(การอบรม) รวมกันแปลว่าการอบรมใจให้สงบ
เจริญสมถภาวนาหมายความว่า การทำจิตให้สงบ
แน่วแน่

อุปกิเลส เครื่องทำใจให้เศร้าหมองมี ๑๖ อย่าง
ยาม เป็นชื่อส่วนแห่งวันยาม ๑ มี ๓ ชั่วโมงรวม
วันหนึ่งมี ๘ ยาม ในทางพุทธศาสนา แบ่งคืน
เป็น ๓ ยาม เรียกว่าปฐมยาม มัชฌิมยาม และ
ปัจฉิมยาม

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

ฌาน การเพ่งอารมณ์จนใจแน่วแน่ หรือสมาธิที่
แน่วแน่ ฌานมี ๔ คือ

๑. ปฐมฌาน คือความเพ่งอารมณ์จนจิต
แน่วแน่มิองค์ ๕ คือยังมีตรีก ซึ่งเรียกว่าวิตก
ยังมีตรองซึ่งเรียกว่าวิจารณ์เหมือนอารมณ์แห่งจิต
ของคนสามัญ แต่ไม่ประกอบด้วยกิเลสกรรมและ
อกุศลธรรม มีปีติ คือ ความอิ่มใจ และสุข คือ
ความสบายใจอันเกิดแต่วิเวก คือความสงบใจ
กับ ประกอบด้วยจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งลงไปซึ่ง
เรียกว่า เอกัคคตา จัดเป็นปฐมฌาน ฌานที่ ๑
ซึ่งมี วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข และเอกัคคตา

๒. ทุตติยฌาน คือความเพ่งอารมณ์จนจิตแน่ว
แนวยิ่งกว่าปฐมฌานนั้น ละวิตกวิจารณ์ เสียได้ คง
เหลืออยู่แต่ปีติ สุข และเอกัคคตา

๓. ตติยฌาน คือความเพ่งอารมณ์จนจิตแน่วแน่ว
ยิ่งกว่าทุตติยฌาน ละปีติเสียได้ คงเหลืออยู่แต่ สุข
กับเอกัคคตา

๔. จตุตถฌาน คือความเพ่งอารมณ์จนจิตแน่ว-
แนวยิ่งกว่าตติยฌาน ละสุขเสียได้ กลายเป็นอุ-
เบกขา คือความวางเฉย กับเอกัคคตา

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

หน้า ๒๐ ญาณหรือปัญญา ๓ ประการ ปัญญา ๒ ประการที่
เกิดขึ้นในพระหฤทัยพระพุทธเจ้าตามลำดับ คือ
ในยามที่ ๑ ปุพเพนิวาสานุสติญาณรู้จักระลึก
ชาติอันมีในกาลก่อนได้

ในยามที่ ๒ จุตูปปาตญาณความรู้ในจุติ และ
เกิดของสัตว์ทั้งหลายรู้ว่าสัตว์ทั้งหลายที่เลว ต่าง
กันโดยอำนาจแห่งกรรม ญาณชนิดนี้เรียกชื่ออีก
อย่างหนึ่งว่า ทิพจักขุญาณ

ในยามที่ ๓ อาสวักขยญาณ รู้ถึงเหตุแห่งความ
สิ้นของกิเลส

ขันธ์ กอง หมายถึงส่วนต่างๆ มารวมกันเข้า จึง
เป็นสัตว์เป็นมนุษย์มีชีวิต

หน้า ๒๑ เบญจขันธ์ กองทั้ง ๕ หมายความว่าส่วนต่างๆ ๕
สิ่ง มารวมกันเข้าจึงเป็นสัตว์เป็นมนุษย์ ส่วน
ต่างๆ ๕ อย่างนั้นได้แก่

๑. รูป สิ่งที่เห็นและจับต้องได้ประกอบขึ้น
ด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ มารวมกันเข้า

๒. เวทนา ความรู้สึกเป็นสุข ความรู้สึกเป็น
ทุกข์ ความรู้สึกเฉยๆ

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

๓. สัญญา ความจำนนจำนี้ได้

๔. สังขาร สิ่งที่ปรุงแต่งจิตให้คิดดีและชั่ว
หมายถึงเจตนา หรือความตั้งใจ๕. วิญญาณ ความรู้สึกอันเกิดขึ้นเพราะอาย-
ตนะภายใน (ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ)
กับอายตนะภายนอก (ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส
สัมผัส อารมณ์) มากระทบกัน เช่น ตาเห็นรูป
เกิดความรู้สึกขึ้น ความรู้สึกนั้นจัดเป็น จักขุวิญ-
ญาณ ความรู้สึกทางตาเป็นต้น

จตุติ ทาย

ปฏิจสมุปบาท แปลว่า ธรรมที่เกิดเป็นปัจจัยต่อเนื่อง
เหมือนลูกโซ่ เป็นชื่อของธรรมะที่จะอธิบายให้
เข้าใจว่า ชนธมีขึ้นได้เพราะมีปัจจัยเกี่ยวเนื่องกัน
เหมือนลูกโซ่ เช่น เพราะมีอวิชชา (ความไม่รู้)
เป็นปัจจัยจึงมีสังขาร เพราะมีสังขาร (การปรุง
แต่ง) เป็นปัจจัยจึงเกิดมีวิญญาณ เพราะมีวิญ-
ญาณเป็นปัจจัยจึงมีนามรูป ฯลฯ หรืออาจจะกล่าว
ได้ว่า ปฏิจสมุปบาทหมายถึงกฎ ธรรมชาติของ
ชีวิต ซึ่งพระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบ จากกฎนี้จะ

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

อธิบายให้เข้าใจว่า ชีวิตเกิดขึ้นมาอย่างไร จะ
แก้ไขความทุกข์ในชีวิตอย่างไร จึงจะได้ผลอย่าง
แท้จริง

อุปาทาน อุป (มัน) + อาทาน (รับ) การรับเอา
มันคงหมายถึงการถือมัน ด้วยอำนาจกิเลสความ
หลงผิด

อริยสัจ ความจริงอันประเสริฐ เรียกอีกอย่างหนึ่ง
ว่า จัตุราริยสัจ เป็นธรรมวิเศษที่พระพุทธเจ้า
ตรัสรู้ และได้ทรงสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตาม มีอยู่ ๔
ประการ (ดู จัตุราริยสัจ)

ธรรมจักร หรือ ธรรมจักรกัปวัตตนสูตร เป็นชื่อ
ปฐมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็น ครั้งแรก
แก่พระเบญจวัคคีย์

อุปาทานชั้น ๕ ความยึดมั่นในชั้น ๕ ทั้ง ๕ คือ
ยึดมั่นว่าชั้น ๕ เป็นของ ๆ ตนมันคงไม่
เปลี่ยนแปลง เช่นหลงว่ารูปเป็นของตน พอรูปล
แก่ชราไปก็ทำให้เกิดทุกข์

หน้า ๒๒ ตัณหา ความอยากแบ่งออกได้เป็น ๓ จำพวกคือ

๑. กามตัณหา ความอยากได้รูป เสียง กลิ่น

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

รส สัมผัสที่นำใคร่พอใจที่ยังไม่ได้ และหมกมุ่น
อยู่ในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ที่ได้แล้วนั้น

๒. ภาวตัณหา ความอยากเป็นอยู่ในภพนี้ เกิด
และความอยากเกิดในภพที่ปรารถนาต่อไป รวม
ทั้งความอยากเป็นนั้นเป็นนั้น

๓. วิภวตัณหา คือความไม่อยากเป็นอยู่ในภพ
ที่เกิด ความอยากตายเสีย เพราะความเบื่อหน่าย
และความอยากดับสูญ คือความไม่อยากเกิดใน
ภพนั้น ๆ อีก รวมทั้งความไม่อยากเป็นนั้นเป็น
นี้ด้วย

ตัณหาทั้งสามนี้ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ (ควรกำ
จัดเสีย)

หน้า ๒๔ กลองธรรม ทางธรรม

อรรถ เนื้อความ ความมุ่งหมาย

กรรม การกระทำ

มุสาวาท การพูดเท็จ การพูดปด

ปิสุณาวาท การพูดส่อเสียด

ผรุสวาท การพูดคำหยาบ

หน้า ๒๕ สัมผัสปลาปวาท การพูดเพ้อเจ้อ

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

เทวทัต เป็นโอรสของพระเจ้าสุปปพุทธะ กษัตริย์
ผู้ครองเมืองเทวทหะ และนางอมิตตาเป็นพี่ของ
พระนางยโสธราพิมพา พระชายาของพระพุทธเจ้า
เป็นปรปักษ์ต่อพระพุทธองค์

คณะพุทธสาวก คณะศิษย์ของพระพุทธเจ้า
ทิฎฐิ ความเห็น ในที่นี้หมายถึงความเห็นผิดจาก
คลองธรรม คือผิดจากคติธรรมของพระพุทธ-
ศาสนา

บุชายัญ การบูชาของพราหมณ์อย่างหนึ่ง โดยเอา
มนุษย์หรือสัตว์ฆ่า ย่าง เผาไฟให้โลหิตส่งกลิ่น
ขึ้นไปถวายพระผู้เป็นเจ้า ถือว่าเป็นการได้บุญ
อย่างยิ่ง เมื่อตายไปแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์ พระ-
พุทธเจ้าทรงติเตียนสัทธิทารุณกรรมนี้

ภิกขาหาร (ภิกษ+อาหาร) อาหาร ภิกษ อาหาร
(สันสกฤต)

หน้า ๒๖ บัญญัติ สั่ง ระบุ

อทินนาทาน การถือเอาสิ่งของที่ของไม่ได้ให้แก่
ตน

มิจฉาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

กุศลธรรม ความดี

บาปธรรม ความชั่ว

หน้า ๒๓ รากะ ความกำหนด

โทษะ ความประทุษร้าย ความคิดร้ายทุกสถาน

โมหะ ความหลง ความเขลา ความโง่

สุขเวทนา ความรู้สึกที่นำความสุขมาให้

หน้า ๒๔ อุปจารสมาธิ สมาธิอย่างเฉียดๆ สมาธิที่จวนถึง
อัปนาสมาธิ

อัปนาสมาธิ สมาธิอันแน่วแน่ (การทำสมาธิจิต
เพียงให้จิตสงบนิ่งได้ชั่วคราวยังไม่แน่วแน่
ก็อบบางครั้งจิตสงบแต่หวั่นไหวเสียอื่น ๆ อยู่หรือ
บางครั้งเพ่งดูสิ่งใดสิ่งหนึ่งแน่วหนึ่งใจสงบในสิ่งนั้น
แต่ยังไม่แนบแน่น พอมีนกบิน ผ่านมาก็เห็น
สมาธิจิตเพียงแค่นี้เรียกว่าอุปจารสมาธิ)

การทำสมาธิจิตได้แน่วแน่ จิตจมลงในสิ่งเดียว
เช่น กำลังรำลึกถึงสิ่งใด ใจสงบนิ่งในสิ่งนั้น ไม่
มีอารมณ์อื่นผ่านมาสู่ใจได้ กระทำสมาธิได้แน่วแน่
เช่นนี้ เรียกว่า อัปนาสมาธิ

ประกาศน์ แนะนำ สั่งสอน

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

เวไนยนิกร เวไนย (ผู้ควรแนะนำสั่งสอนผู้ฟังคัก
ได้ สอนได้) + นิกร (หมู่ พวก) หมู่ชนที่ควร
จะแนะนำสั่งสอน

โภคสมบัติ สิ่งของที่เป็น ประโยชน์ ในการ ใช้ หรือ
รับประทาน

ประโลมใจ ปลอบใจ ทำใจให้สกระ

สาธุการะ ทัวไป

พุทธศาสนิก ผู้นับถือพระพุทธศาสนา

กตัญญู รู้อุปการะที่ท่านทำให้ รู้จักบุญคุณที่ท่านทำ
ให้

กตเวที สมองคุณท่าน เป็นคู่คำกันกับกตัญญู

หน้า ๒๕ อุปการคุณ ความเกื้อกูล ความอุดหนุน การช่วย
เหลือ

พุทธโฆวาท (พุทธ + โฆวาท) คำสอนของพระ-
พุทธเจ้า

โสดาบัน พระอริยบุคคลขั้นต้น พระอริยบุคคล
คือ บุคคลผู้บรรลุนิพพานในพระพุทธศาสนา
มี ๔ ขั้นคือ

ศัพท์

คำอธิบายศัพท์

๑. พระโศกาทัน แปลว่าผู้เข้าสู่กระแสธารแห่ง
ความหลุดพ้นแล้ว

๒. พระสกทาคามี แปลว่า ผู้กลับมาเกิดอีก
เพียงครั้งเดียว

๓. พระอนาคามี แปลว่า ผู้ไม่กลับมาเกิดอีก

๔. พระอรหันต์ ผู้สำเร็จแล้ว ผู้ประเสริฐ
หลุดพ้นจากเวียนว่ายตายเกิด

หน้า ๓๐ บาปกรรม การกระทำความชั่ว ความชั่ว

กุศลกรรม การกระทำความดี ความดี

บาราม ปราสาท

กิเลส อารมณ์ที่เกิดขึ้นในใจ และทำให้เศร้าหมอง

กรณีศึกษา หน้าที่ยังทำ

หน้า ๓๑ สาวก ผู้ฟังคำสอน ศิษย์

รัตนตรัย แก้วสามดวง คือ พระพุทธ พระธรรม

พระสงฆ์

ความหมดจด ความบริสุทธิ์ ความหลุดพ้น

สภาวะ ที่พึง

ประสบ ได้พบ

หนังสือในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ พิมพ์และจัดพิมพ์

ความมีระเบียบวินัยสร้างชาติไทยให้เจริญรุดหน้า

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว
นายกำธร สติรกุล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

๑๔ กรกฎาคม ๒๕๒๐

พิมพ์ครั้งที่ ๑๕ พ.ศ. ๒๕๑๔

เลขที่

